

Značaj varijeteta za usvajanje njemačkog kao stranog jezika

Matovina, Anamarija

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:767707>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-20**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE**

Anamarija Matovina

ZNAČAJ VARIJETETA ZA USVAJANJE NJEMAČKOG KAO STRANOG JEZIKA

Diplomski rad

Zagreb, rujan 2023.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE**

Anamarija Matovina

ZNAČAJ VARIJETETA ZA USVAJANJE NJEMAČKOG KAO STRANOG JEZIKA

Diplomski rad

**Mentorica rada:
prof. dr. sc. Blaženka
Filipan-Žignić**

Zagreb, rujan 2023.

Izjava o izvornosti diplomskog rada

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima, osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studentice)

ZAHVALA

Veliku zahvalnost dugujem svojoj mentorici, prof. dr. sc. Blaženki Filipan-Žignić koja me svojim stručnim savjetima i znanjem strpljivo vodila i podupirala pri izradi ovoga diplomskoga rada. Posebno hvala mojoj obitelji koja mi je omogućila studiranje te pružila neizmjernu podršku i vjeru u moj uspjeh.

Hvala i svim dragim ljudima za svaku riječ podrške, motivaciju i vjetar u leđa.

SADRŽAJ

Sažetak

Zusammenfassung

1. UVOD	1
2. JEZIČNA RAZNOLIKOST	2
2.1. Procesi koji utječu na jezičnu raznolikost	3
2.2. Razlike među jezicima.....	3
3. VIŠEJEZIČNOST	5
3.1. Višejezičnost u Europskoj uniji.....	6
3.2. Višejezičnost u Republici Hrvatskoj	9
3.3. Komunikacijska kompetencija	13
3.4. Komunikacijske situacije.....	15
4. PLURICENTRIČNOST NJEMAČKOGA JEZIKA.....	18
4.1. Razvoj svijesti o fenomenu pluricentričnih jezika	18
4.2. Nacionalne varijante njemačkoga jezika	19
5. JEZIČNI VARIJETETI.....	25
5.1. Klasifikacija jezičnih varijeteta	26
5.1.1. Löfflerov model varijeteta	26
5.1.2. Hoffmannov model varijeteta	27
5.2. Vrste varijeteta.....	29
5.2.1. Standardni varijetet	29
5.2.2. Sociolekti	31
5.2.3. Funkciolekti	32
5.2.3.a. Jezik književnosti	33
5.2.3.b. Jezik struke.....	33
5.2.3.c. Znanstveni stil	34
5.2.3.d. Razgovorni stil	34
5.2.3.e. Jezik reklame	35
5.2.4. Mediolekti	35
5.2.5. Regiolekti.....	36
6. VARIJETETI I UČENJE STRANOGA JEZIKA.....	39
6.1. Varijeteti u udžbenicima i nastavi njemačkoga jezika i njihovo istraživanje.....	40
7. ISTRAŽIVANJE UDŽBENIKA LOGISCH! A 2.2. NEU I GUT GEMACHT! 8	45
7.1. Cilj istraživanja udžbenika	45

7.2. Metodologija istraživanja	46
7.3. Rezultati istraživanja	50
7.3.1. Rezultati istraživanja udžbenika za sedmi razred (Logisch! A. 2.2. neu).....	50
7.3.1.a. Sociolekti u udžbeniku Logisch! A 2.2. neu	53
7.3.1.b. Funkciolekti u udžbeniku Logisch! A 2.2. neu	54
7.3.1.c. Mediolekti u udžbeniku Logisch! A 2.2. neu	54
7.3.1.d. Regiolekti u udžbeniku Logisch! A 2.2. neu.....	54
7.3.2. Rezultati istraživanja udžbenika za osmi razred (Gut gemacht! 8)	55
7.3.2.a. Sociolekti u udžbeniku Gut gemacht! 8	58
7.3.2.b. Funkciolekti u udžbeniku Gut gemacht! 8	58
7.3.2.c. Mediolekti u udžbeniku Gut gemacht! 8	59
7.3.2.d. Regiolekti u udžbeniku Gut gemacht! 8.....	59
8. ZAKLJUČAK	59
LITERATURA.....	62
PRILOZI.....	67

Sažetak

Suvremena nastava stranih jezika teži što kvalitetnijemu razvoju komunikacijske kompetencije učenika. Da bi se ta težnja ostvarila, potrebno je obratiti pažnju na sve relevantne spoznaje iz metodike i didaktike, ali i lingvistike te filologije. Učenike je potrebno osposobiti za komunikaciju u društvu na koje uvelike utječu procesi europske integracije i globalizacije. Upravo je učenje stranih jezika prepoznato kao važan temelj uspješnog ostvarenja međukulturne komunikacije, koja u globaliziranom okružju poprima veći značaj nego ikada prije. Od učenika se više ne traži da savršeno ovladaju stranim jezikom, nastojeći pritom doseći razinu izvornih govornika, već se pred njih stavlja izazov ovladavanja jezičnim i sociolingvističkim kompetencijama koje će im omogućiti snalaženje u drugom jeziku i kulturi. Pritom veliku ulogu ima Zajednički europski referentni okvir za učenje, nastavu i ocjenjivanje jezika (ZEROJ), donesen Rezolucijom Europske unije 2001. godine. U njemu je detaljno objašnjeno koja znanja učenici pojedinoga stranoga jezika moraju naučiti i koje vještine steći kako bi se njime mogli koristiti u komunikaciji. Ono što je bitno naglasiti jest da učenike ne treba poučavati isključivo standardu kao nadregionalnome varijetetu, nego da ih je potrebno senzibilizirati za postojanje različitih jezičnih varijeteta. U ovome su diplomatske radu konkretno bili istraživani sociolekti, funkciolekti, mediolekti i regiolekti. Upoznavanjem varijeteta učenici razvijaju svijest o pluricentričnosti njemačkoga jezika, njegovoj jezičnoj raščlanjenosti te dobivaju uvid u jezičnu realnost zemalja u kojima se učeni jezik govori. Zato bi i kod učitelja trebalo razviti svijest o toj činjenici te ih tijekom izobrazbe senzibilizirati za odnose između standarda i nestandardnih oblika kako bi ih oni više tolerirali i primjenjivali u nastavi.

Čak i nakon dugogodišnjega učenja njemačkoga jezika u školi, učenici jednostavno nisu u stanju komunicirati na njemačkome jeziku na zadovoljavajućoj razini. Upravo zato uvrštavanje što većega broja varijeteta u udžbenike kao osnovne medije nastave omogućuje poboljšanje komunikacijskih kompetencija učenika i priprema ih za susrete s izvornim govornicima.

Cilj ovoga diplomskoga rada bio je stoga istražiti udžbenike za sedmi i osmi razred; sedmu i osmu godinu učenja njemačkoga jezika te uvidjeti ima li ikakvih pomaka u zastupljenosti varijeteta u odnosu na rezultate koje su u svome istraživanju udžbenika dobile Sobo i Filipan-Žignić 2018. godine. Istraživali su se udžbenici izdavača *Profil Klett* i *Školska knjiga*. Drugim

riječima, analiziralo se prate li udžbenici promjene modernoga društva, ali i jezika i u kojoj mjeri doprinose povećanju komunikacijske kompetencije učenika.

Kod sociolekata su se proučavali jezik mladih i jezik svakodnevice, dok su pod pojmom funkciolekata bili analizirani jezik struke, jezik literature i jezik reklame. Mediolektima su smatrani jezik novih medija, primjerice jezik *interneta*, *Facebooka*, *WhatsAppa*, *SMS-a*, elektroničke pošte itd., a regiolektima jezik gradova i regija te dijalekti.

Ključne riječi: komunikacijska kompetencija, jezični varijeteti, pluricentričnost, analiza udžbenika, udžbenici za njemački kao prvi strani jezik

Zusammenfassung

Der moderne Fremdsprachenunterricht strebt danach, möglichst hohe Entwicklung der Kommunikationskompetenz der Lernenden zu entwickeln. Um diesen Anspruch zu verwirklichen, ist es notwendig, alle relevanten Erkenntnisse aus Methodik und Didaktik sowie Linguistik und Philologie zu berücksichtigen. Schüler sollen für die Kommunikation in einer Gesellschaft ausgebildet werden, die stark von den Prozessen der europäischen Integration und Globalisierung betroffen ist. Gerade das Erlernen von Fremdsprachen gilt als wichtige Grundlage für die erfolgreiche Umsetzung interkultureller Kommunikation, die in einem globalisierten Umfeld einen größeren Stellenwert mehr als jemals zuvor einnimmt. Von den Schülern wird nicht mehr verlangt, eine Fremdsprache perfekt zu beherrschen und das Niveau von Muttersprachlern zu erreichen, sondern werden sie aufgefordert, sprachliche und soziolinguistische Kompetenzen zu erwerben, die es ihnen ermöglichen, sich in einer anderen Sprache und Kultur zurechtzufinden. Dabei spielt Gemeinsamer europäischer Referenzrahmen für Sprachen (GER) eine wichtige Rolle. Er wurde durch die Resolution der Europäischen Union im Jahr 2001 angenommen. Darin wird detailliert erklärt, welche Kenntnisse die Lernenden einer bestimmten Fremdsprache erlernen sollen und welche Fähigkeiten sie erwerben müssen, um diese in der Kommunikation einsetzen zu können.

Hervorzuheben ist, dass der Standard als überregionale Varietät den Schülern nicht ausschließlich vermittelt werden soll, sondern dass man sie für die Existenz unterschiedlicher Sprachvarietäten sensibilisieren soll. In dieser Arbeit wurden Soziolekte, Funktiolekte, Mediolekte und Regiolekte gezielt untersucht. Durch das Kennenlernen der Varietäten entwickeln die Lernenden ein Bewusstsein für die Plurizentrität der deutschen Sprache, ihre sprachliche Zergliederung und erhalten einen Einblick in die sprachliche Realität der Länder, in denen die erlernte Sprache gesprochen wird. Deshalb sollten auch Lehrkräfte ein Bewusstsein für diesen Sachverhalt entwickeln und sie in ihrer Ausbildung für den Zusammenhang zwischen Standard- und Nichtstandardformen sensibilisieren, damit sie diese im Unterricht stärker tolerieren und anwenden.

Selbst nach vielen Jahren des Deutschlernens in der Schule sind Schüler einfach nicht in der Lage, auf der Zielsprache auf einem zufriedenstellenden Niveau zu kommunizieren. Gerade deshalb ermöglicht die Einbeziehung möglichst vieler Varietäten in Lehrbücher als grundlegende Unterrichtsmedien eine Verbesserung der Kommunikationskompetenzen der Lernenden und bereitet sie auf Begegnungen mit Muttersprachlern vor.

Ziel dieser Arbeit war es daher, Lehrbücher für die siebte und achte Klasse zu untersuchen; siebtes und achtes Lernjahr und um zu sehen, ob es Änderungen in der Darstellung von Varietäten im Vergleich zu den Ergebnissen gibt, die Sobo und Filipan-ŽigniĆ in ihrer Schulbuchstudie im Jahr 2018 erhielten. Untersucht wurden die von *Profil Klett* und *Školska knjiga* herausgegebenen Lehrbücher. Mit anderen Worten, wurde analysiert, ob die Lehrbücher den Veränderungen der modernen Gesellschaft, aber auch der Sprache folgen und inwieweit sie zur Steigerung der Kommunikationskompetenz der Schüler beitragen.

Unter Soziolekten wurden die Sprache junger Menschen und die Sprache des Alltags untersucht, während unter dem Begriff Funkionlekte die Sprache des Berufs, die Sprache der Literatur und die Sprache der Werbung analysiert wurden. Mediolekte sind die Sprache der neuen Medien, beispielsweise die Sprache des *Internets, Facebook, WhatsApp, SMS, E-Mail* usw., und Regiolekte sind die Sprache von Städten und Regionen sowie Dialekten.

Schlüsselwörter: kommunikative Kompetenz, Sprachvarietäten, Plurizentrität, Lehrbuchanalyse, Lehrbücher für Deutsch als erste Fremdsprache

1. UVOD

U suvremenom načinu života, prožetom utjecajem globalizacije i širenjem međunarodnih kontakata, od velikoga je značaja njegovanje višejezičnosti. Učenje stranih jezika postaje imperativ kada je riječ o interkulturalnoj komunikaciji i uspješnoj provedbi integracijskih procesa u Europi. Upravo zato se razvoj komunikacijske kompetencije smatra prioritetom te mu se u modernoj nastavi stranih jezika posvećuje sve više pažnje. Pri tome u obzir, naravno, treba uzeti relevantne spoznaje iz metodike i didaktike kako bi se kod učenika profesionalno utjecalo na razvoj ove ključne kompetencije te osigurala njena što učinkovitija primjena u svakodnevnoj komunikaciji. Važnost jezičnih i komunikacijskih kompetencija pri usvajanju stranih jezika prepoznale su i brojne europske institucije, koje su raznim dokumentima uvelike olakšale određivanje kriterija poučavanja jezika te vrednovanja postignutih razina znanja. Jedan od takvih, možda čak i najutjecajniji dokument, je *Zajednički europski referentni okvir za učenje, nastavu i ocjenjivanje jezika (ZEROJ)*. Ovaj je dokument primjenjiv na sve europske jezike, a temeljem njega izrađuju se sustavi vrednovanja jezičnih kompetencija, od razine A1 (osnovno služenje jezikom) do najviše razine C2 (kompetentno služenje jezikom). Učenici bi nakon osam godina učenja stranoga jezika trebali dosegnuti jezičnu razinu A2, razinu temeljnoga korisnika. Imajući to na umu, razumno je da se od učenika više ne očekuje da savršeno ovladaju stranim jezikom i približe se stupnju izvornoga govornika, već je cilj kod učenika, uz jezične kompetencije, razviti i sociolingvističke koje će im poslužiti kao orijentir za snalaženje u drugome jeziku, kao i drugoj kulturi. Bitno je, pritom, kod pojedinca razviti i svjesnost o postojanju različitih varijeteta nekoga jezika jer se nastava stranih jezika pretežito temelji na standardu.

Višejezičnost pojedincu omogućuje da gradi vlastiti identitet, ali i da utječe na formiranje društva. Krumm (2003, str. 86) kaže: „Sprachenvielfalt ist ein Spiegelbild von vielfältiger ethnischer und kultureller Identität“. Višejezičnost se zaista i može smatrati ogledalom raznolikoga etničkoga i kulturalnoga identiteta jer svaki pojedinac reflektira svoja stečena znanja i kompetencije te pripomaže u stvaranju čitave slike jezične raznolikosti. Učenjem stranih jezika, učenici neće samo utjecati na razvoj vlastita identiteta, već će si povećati i mogućnosti snalaženja u poslovnome svijetu, svijetu turizma te direktnoj razmjeni informacija putem medija.

Granice kao takve više ne postoje u doslovnom smislu riječi. Proces globalizacije očituje se u mobilnosti i fleksibilnosti, a gotovo sve vrijednosti, od onih ekonomskih, socijalnih, političkih pa sve do kulturalnih postaju mobilne (Lüdi, Seelmann, Sitter-Liver, 2008).

Nevjerojatna umreženost svijeta pojavom i razvitkom interneta pruža mnogobrojne mogućnosti ostvarivanja međukulturalne komunikacije. Činjenica jest da su kod učenika najrazvijenije komunikacijske kompetencije u engleskome jeziku, prvenstveno zbog njegove sveprisutnosti u čovjekovoj svakodnevnici, počevši od glazbe, bespuća interneta, televizije, ulice pa sve do škole. Sa stanjem kao takvim treba se suočiti jer je engleski jezik *lingua franca* današnjega društva u globalu, pa tako i samih učenika. Ono što ne treba dopustiti i podržavati jest da učenici, primjerice nakon osmogodišnjeg učenja njemačkoga jezika, izlaskom iz osnovne škole nisu dorasli komunicirati na stranome jeziku na zadovoljavajućoj razini, a još manje u komunikaciji koristiti različite varijetete njemačkoga jezika. Za poboljšanje situacije, neophodno je napraviti i u udžbenike uvrstiti određene promjene vezane uz trenutno stanje favoriziranja standarda kao temelja poučavanja nekoga jezika. Uvelike je potrebno u nastavu stranih jezika implementirati različite varijetete te senzibilizirati učenike za njihovo postojanje. Uspješnost toga procesa leži i u osposobljavanju nastavnika za izvođenje nastave njemačkoga jezika obogaćene varijetetima kojima njemački jezik obiluje, o čemu će u daljnjem tekstu još biti riječi.

Nakon uvodnoga dijela, bit će opisan pojam jezične raznolikosti, različitih jezičnih politika Europske unije, višejezičnosti, komunikacijske kompetencije, zatim vrsta varijeteta i njihove zastupljenosti u udžbenicima, odnosno nastavi njemačkoga kao stranoga jezika. Bit će razmotrene i mogućnosti poboljšanja trenutne situacije u nastavi, što će se temeljiti na provedenome istraživanju zastupljenosti pojedinih varijeteta u odabranim novim izdanjima udžbenika njemačkoga jezika. Usporedbom rezultata novoga istraživanja, uvidjet će se eventualne promjene u odnosu na istraživanje udžbenika istih izdavača koje su 2018. provele Filipan-Žignić i Sobo.

2. JEZIČNA RAZNOLIKOST

Danas na svijetu postoji oko 7151 govorenih živih jezika. Točan broj teško je procijeniti jer se jezici neprekidno mijenjaju; živi su i dinamični pa tako nastaju novi, no istovremeno mnogo njih i izumire. Od navedenoga broja gotovo 40 % jezika ima manje od tisuću govornika i smatra se ugroženima, dok samo 23 jezika pripadaju polovici svjetske populacije (<https://www.ethnologue.com/>).

Zadatak je ljudske populacije nastojati očuvati što veći broj jezika te budućim generacijama ostaviti neprocjenjivo jezično, ali i kulturno blago. „Budu li se naši potomci jednoga dana, u ne tako dalekoj budućnosti, rađali u vrlo nezanimljivu svijetu kojim će gospodariti samo nekoliko »svjetskih« jezika, velik dio krivnje za to snosit ćemo mi sami“ (Matasović, 2005, str. 260).

2.1. Procesi koji utječu na jezičnu raznolikost

Jezici su dio dinamičnoga sustava prožetoga neprestanim promjenama. I dok novi jezici nastaju, činjenica jest da nad njima u posljednjih nekoliko desetljeća prevladavaju oni jezici koji izumiru. Kada se spominje izumiranje jezika, misli se na umiranje njihovih posljednjih govornika, nakon kojih te jezike više nitko neće govoriti kao materinske. Takav se negativan trend ne odnosi toliko na Europu u kojoj već stoljećima dominiraju veliki nacionalni jezici u supostojanju s jezicima manjina, koliko on poprima velike razmjere u drugim dijelovima svijeta (Matasović, 2005). Izumiranje jezika proces je kojega je teško zaustaviti, ali može se donekle usporiti. Postoji nekoliko pozitivnih primjera kojima se može usporiti ovaj zastrašujući tijek nestanka jezika; prihvati li neka zajednica jezik manjine kao bitan dio svojega identiteta, može doći do usporavanja trenda izumiranja jezika. To se ponajprije odnosi na razvijene i bogate demokratske države. Moguće su i razne državne potpore u obliku stipendija, subvencija i sl. koje bi financijski potpomognule rad izvornih govornika izumirućih jezika s učenicima kako bi se znanje prenijelo u iduće generacije. Ono što je najbitnije jest da očuvanje malih jezika započne prije nego što se oni nađu u fazi izumiranja.

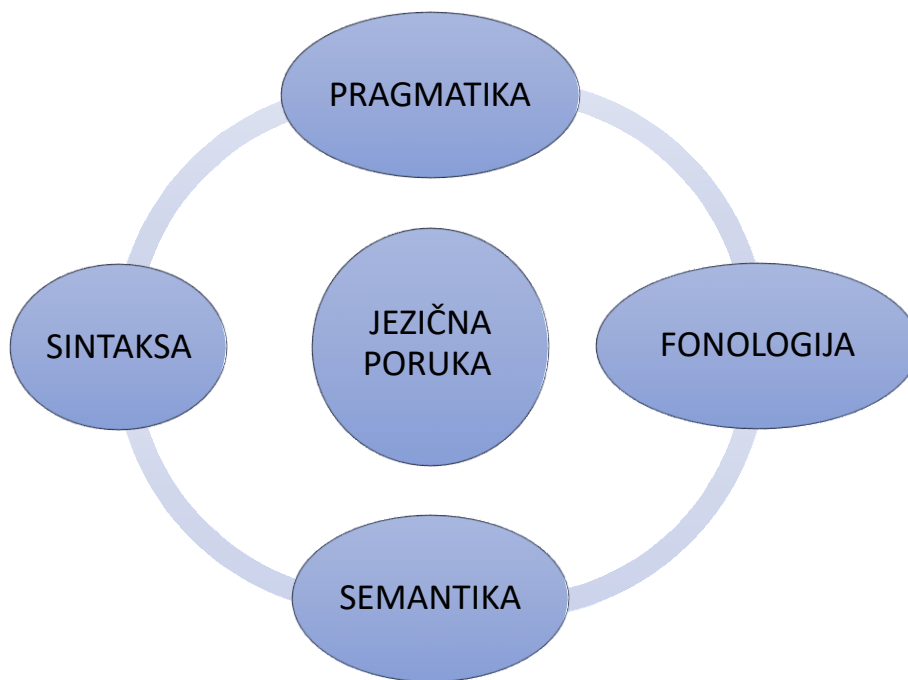
Lingvisti su izrazito zabrinuti za budućnost jezika jer smanjenje jezične raznolikosti uz sebe vezuje i osiromašenje kulturnoga bogatstva. Njihovim nastojanjima u očuvanju jezične raznolikosti svijeta, premda i smanjenoga opsega, trebalo bi se pridavati više pažnje zato što je upravo današnjica okarakterizirana kao razdoblje najveće brzine i opsega izumiranja jezika. Uz fokus na usporavanje procesa izumiranja jezika, važno se, dakle, posvetiti i njegovanju višejezičnosti te održavanju jezične raznolikosti, kako svijetom ne bi zavladao samo nekoliko velikih, globalnih jezika te kako bi se očuvali kulturni identiteti zajednica.

2.2. Razlike među jezicima

Jezična raznolikost svijeta se prema Matasoviću (2005) očituje u nekoliko čimbenika. Jedan od njih svakako je ljudskoj vrsti urođena jezična sposobnost, kao i sposobnost razvitka jezične raznolikosti. Čovjek je kroz povijest neprestano težio povećanju broja i razvitku novih

jezika, a taj se fenomen, doduše, dosta slabijega intenziteta odvija i danas. Herder (1772, 1966, str. 95) u svojoj *Raspravi o podrijetlu jezika* ističe: „Der Mensch ist in seiner Bestimmung ein Geschöpf der Herde, der Gesellschaft; die Fortbildung einer Sprache wird ihm also natürlich, wesentlich, notwendig“. „Čovjek je po svojem određenju proizvod stada, društva; izgrađivanje jezika njemu je stoga naravno, bitno, nužno“.

Nadalje, postoji veliki broj obilježja po kojima se jezici mogu razlikovati. Iako je poznato da postoje i univerzalna jezična obilježja svih jezika, ona su u suštini vrlo malobrojna i apstraktna, a većinom su nastala djelovanjem nejezičnih ograničenja. Jezici se razlikuju prema četiri bitne komponente: fonologiji, sintaksi, semantici i pragmatici. Te su komponente funkcionalno integrirane te omogućuju razvitak i funkcioniranje određenog jezika, ali i njegovo razlikovanje od drugih jezika koji su također obilježeni svojim posebnostima unutar navedenih komponenata. One također predstavljaju ključne elemente kojima se ljudski jezik razlikuje od vokalizacija i komunikacijskih sustava drugih vrsta.

Slika 1. Sastavnice jezične sposobnosti

Da bi se u komunikaciji ostvario uspješan prijenos jezične poruke te da bi primatelj poruke mogao shvatiti što je bilo rečeno, svemu treba prethoditi nekoliko koraka, odnosno sastavnica jezične sposobnosti. Pragmatika podrazumijeva da se komunikacija uvijek usmjerava prema namjerama, vjerovanjima i znanju sugovornika. Ona obuhvaća skup pravila vezanih uz strukturiranje odnosa između nove i poznate informacije te načina na koji se u razgovoru

odvija interakcija između komunikacijskih namjera i očekivanja govornika i slušaoca. Fonologija se odnosi na strukturirane ljudske vokalizacije u kojima se vremenskim nizanjem ograničenoga broja elemenata može izraziti značenje, odnosno podrazumijeva pravila za rastavljanje jezičnih jedinica koje imaju značenje na one jedinice bez značenja te tvorbu segmenata. Da bi sugovornik konstruirao zaprimljeni kognitivni sadržaj i otkrio njegovu značenje, potreban mu je skup uputa izražen vokalizacijama (semantika). Drugim riječima, ona određuje iskazivanje značenja o kojima se komunicira te kako se značenje složenih iskaza konstruira iz značenja samih riječi. Sintaksa označava ukupnost jezičnih jedinica među kojima postoje međuovisnosti i pravila o slijedu njihova pojavljivanja – tako je strukturiran svaki kognitivni sadržaj koji se komunicira. Od minimalnih jedinica značenjskoga karaktera (morfema) može se sastaviti beskonačno mnogo pravilno sastavljenih iskaza kao što su, primjerice, rečenice.

Treći čimbenik jezične raznolikosti obuhvaća neprestano mijenjanje jezika na različite načine u različitim područjima gdje se govore. Jezici-potomci nastaju iz jezika-predaka, a jezici kojima su predci zajednički čine jezične porodice. Za primjer može poslužiti praindoeuropski jezik iz kojega se kasnije razvila indoeuropska jezična porodica; prema broju govornika najveća svjetska jezična porodica. Njoj pripada većina europskih jezika te jezici južne i zapadne Azije, a uz brojne ostale jezike obuhvaća primjerice germanske jezike, od kojih je jedan njemački ili pak slavenske kojima pripada hrvatski.

3. VIŠEJEZIČNOST

Imajući u vidu veliki broj jezika koji se govore u svijetu, u ovome će se radu fokus ipak staviti na jezike u Europi kojima, među ostalim, pripada i njemački, a čiji će se varijeteti istraživati u drugome dijelu rada. Europska jezična baština bogata je i raznovrsna te ju kao takvu treba čuvati. Prema statistikama Vijeća Europe, na europskom kontinentu postoji 225 autohtonih jezika, a oni čine samo 3 % ukupnog svjetskog broja. Navodi se da je polovica svjetskog stanovništva dvojezična ili višejezična, a takva je praksa česta i u Europi. U posljednje je vrijeme europska višejezičnost porasla i zbog priljeva migranata i izbjeglica. Svakodnevni život Europljana obilježen je susretanjem sa stranim jezicima, a samim time raste i interes za poznavanjem više jezika te njihova aktivna uporaba u svakodnevnoj komunikaciji (<https://edl.ecml.at/Facts/LanguageFacts/tabid/1859/language/Default.aspx>).

Višejezičnost donosi brojne prednosti, počevši od konkurentnosti na tržištu rada, njegovanja kontakata s drugim ljudima i njihovim kulturama, putovanja, širenja vidika, pa sve do lakšega integriranja u europsku zajednicu. Poticanje i postizanje prave višejezičnosti jedna je od ključnih zadaća međusobne suradnje brojnih institucija vezanih uz jezična područja. Nju se može opisati i kao faktor obogaćenja svijeta i društva. Uloga višejezičnosti odavno je prepoznata, a u sadašnjem dobu globalizacije sve više dobiva na važnosti. Lüdi i suradnici ulogu jezika opisali su na sljedeći način:

„Sprache ist gleichsam eine Brille, durch die man die Welt sieht; mehrere Brillen eröffnen neue Perspektiven und ermöglichen einen besseren Zugriff auf die Welt. Aber Sprache ist nicht nur eine Leseart der Welt, sondern auch Grundlage, um in der Welt zu handeln“ (Lüdi i sur., 2008, str. 191).

Ako jezici zaista jesu naočale kroz koje se gleda svijet, a više naočala otvara put prema novim perspektivama i omogućuje bolji pristup svijetu, nije začuđujuće da sve više građana svijeta i Europe želi imati pogled kroz što je moguće više naočala. Jezici također omogućuju i djelovanje u svijetu, a što je veći opseg jezika kojima neki govornik raspolaže, time će automatski biti konkurentniji u svim poljima života te uspješan u međukulturalnom razumijevanju i uvažavanju.

U daljnjemu će se tekstu sagledati važnost višejezičnosti za Europsku uniju, ali i Hrvatsku. Bit će riječi i o jezičnim politikama EU te o faktorima koji utječu na uspješnost ostvarivanja višejezičnosti kroz nastavu.

3.1. Višejezičnost u Europskoj uniji

Važnost jezičnih i komunikacijskih kompetencija prepoznala je i sama EU, koja u svojim programima i radu uvelike zagovara i podupire znanje više jezika, a što se najbolje iščitava iz raznih dokumenata koje je donijela. Višejezičnost prema već spomenutom ZEROJ-u ne podrazumijeva samo separativno usvajanje i pohranjivanje jezika i kultura, već ističe važnost usvajanja komunikacijske kompetencije koja objedinjuje svo jezično znanje i iskustvo i u kojoj se jezici prožimaju stalnom korelacijom i interakcijom (ZEROJ, str. 4, <https://rm.coe.int/1680459f97>).

Europska višejezičnost bitna je za kulturološku i društvenu raznolikost kontinenta, pri čemu se cijene svaki jezik i njegove vrijednosti, a usvajanjem drugih jezika, pojedinac uvećava svoje jezično bogatstvo te proširuje vidike na svijet. Kod svih građana EU, ali i kod političkih aktera trebalo bi ojačati ili pak potaknuti svijest o tome da su svi europski jezici

važni za zajednicu. Naravno, među mnoštvom jezika i njihovih varijeteta, ipak će se raspodijeliti na one kojima se pridaje više pažnje i na one kojima je se posvećuje manje pažnje i potpore. Kako bi se suprotstavila dominaciji engleskoga jezika, EU se koristi različitim jezičnim politikama i potporama, a svima je cilj potaknuti korištenje većeg broja jezika kod svojih građana te održati jezičnu stabilnost unutar država članica. Pri tome je od neizmjernoga značaja u škole uvesti rano učenje jezika kojim bi se potaknulo učenike na ovladavanje većim brojem jezika. Neki autori stava su da susreti sa stranim jezicima još u vrtićkoj, odnosno predškolskoj dobi također pridonose razvoju višejezičnosti.

Prava europska višejezičnost podrazumijeva da pojedinac uz materinski jezik raspolaže znanjima iz još dva strana jezika i sposoban je na njima komunicirati. Želi se, dakle, postići da mlađe, ali i one starije generacije uz engleski jezik ovladaju i još jednim stranim jezikom, pri čemu izbor nije ograničen samo na velike jezike. Jezici susjednih zemalja, jezici manjina pa čak i jezici migranata koji u posljednje vrijeme sve više pristižu u Europu i istovremeno u nju unose nove jezike i kulturne značajke, vrijedni su pažnje i učenja. Proces je to cjeloživotnoga učenja, no prednosti koje kao takav donosi, itekako pozitivno utječu na budućnost društva. O tome je pisao i Maier (1991), kada je naglasio da potreba za boljim poznavanjem stranih jezika i kultura već zauzima veliki prostor u obrazovanju odraslih, a ključno je takvo obrazovanje započeti još u osnovnoj školi.

Jedan od pokušaja borbe protiv dominacije engleskoga jezika, vidljiv je u tome što EU trenutno ima 24 službena jezika: bugarski, češki, danski, nizozemski, engleski, estonski, finski, francuski, njemački, grčki, mađarski, irski, talijanski, latvijski, litavski, malteški, poljski, portugalski, rumunjski, slovački, slovenski, hrvatski, španjolski i švedski. Kroz povijest je uglavnom bila situacija da se broj službenih jezika povećavao svakim novim pristupanjem države članice. Svaki građanin Europske unije ima pravo institucijama podnijeti pisani zahtjev na svome vlastitom jeziku te dobiti sastavljen odgovor na istome. Pravni akti i njihovi sažeci također su dostupni na sva 24 službena jezika. Sjednice Europskog Vijeća i Vijeća Europske unije usmeno se prevode na sve službene jezike. Tim se postupcima EU ne želi samo „obraniti“ od prevladavanja engleskoga jezika u svim sferama društva i djelatnosti, već svojim građanima želi osigurati zajamčeno temeljno pravo na korištenje vlastitoga jezika te zaštititi bogatu jezičnu raznolikost Europe. Krumm (2003) opisuje prvi, odnosno materinski jezik kao medij kojim dijete urasta u obitelj, kao i kulturu, a svojim jezikom čini dio individualnoga i kolektivnoga identiteta, predstavlja pripadnost određenome narodu te jezičnoj zajednici. Jezik nije samo puko sredstvo komunikacije koje pojedinac može

izmjenjivati po želji i potrebi, već predstavlja puno dublje značenje i zato svaki jezik treba smatrati bitnim za zajednicu i očuvanje kulturne baštine.

Ipak, ni u Europskoj uniji stvari ne funkcioniraju idealno i kroz vrijeme se korištenje sva 24 službena jezika u apsolutno svakoj prigodi pokazalo teže održivim. Zato uz 24 službena jezika EU koristi i tri tzv. radna jezika: engleski, njemački i francuski. Engleski koji je lingua franca današnjega društva, svoj je status radnoga jezika, zanimljivo, zadržao čak i nakon izlaska Velike Britanije iz Europske unije, u siječnju 2020. godine. Razlog opstanka engleskoga leži i u tome što je on jedan od službenih jezika članica Irske i Malte, no njegov svjetski utjecaj nije zaobišao niti najvažnije organe Unije.

Brojni autori u svojim djelima iznosili su razna mišljenja o ulogama višejezičnosti u Europi i ciljevima koje bi ona trebala ostvariti, no većina njih složna je u sljedećem: „Die kulturelle und sprachliche Vielfalt ist dann ein Reichtum, der den Weg zum anderen, zu anderen Kulturen öffnet und so eine Bereicherung und zugleich eine Schule der Toleranz darstellt (Lüdi i sur., 2008, str. 219). Slično piše i Krumm (2003, str. 33): „Es ist wichtig, Sprachen zu lernen, da dies ein verstärktes Bewusstsein für die kulturelle Vielfalt schaffen und einen Beitrag zur Ausmerzung von Fremdenfeindlichkeit, Rassismus, Antisemitismus und Intoleranz leisten kann“. Višejezičnost zaista i jest odličan alat u borbi protiv zatvaranja kultura i zajednica, posebice danas, kada je Europa više no ikad prije izložena brojnim međukulturalnim kontaktima i razmjenama informacija. Poznavanje i ovladanost većim brojem jezika dovodi do višega praga tolerancije među pripadnicima različitih naroda, a izrazito je bitno kod Europljana razviti svijest o tome da prepoznaju vrijednost drugih jezika koji su svojim govornicima jednako važni kao što je i svakom Europljaninu njegov vlastiti. Lüdi i sur. (2008) takvu vrstu tolerancije posebno naglašavaju za jezike u vlastitoj zemlji i u neposrednom osobnom okruženju. Nacionalne jezične politike trebaju se orijentirati prema toleranciji drugih prisutnih, nestandardnih jezika u zemlji koji svakako obuhvaćaju i jezike nacionalnih manjina te migranata.

Sve veći razvoj i napredak znanosti iziskuje potrebu za komunikacijom na različitim jezicima te se stoga Europu promatra kao zajednicu znanja i održivog razvoja temeljenu na raznolikosti, različitosti i toleranciji. Veći dio zasluga za potporu i usvajanje višejezičnosti svakako nosi i obrazovni sustav kojim temeljem jezičnih politika Europske unije nastoji osigurati kvalitetniju budućnost i suživot građana. U idućem odjeljku promotrit će se stanje višejezičnosti u Hrvatskoj te naponi kojeg hrvatski nastavnici i znanstvenici ulažu kako bi se osigurala višejezičnost zadovoljavajuće razine.

3.2. Višejezičnost u Republici Hrvatskoj

Stanje višejezičnosti u Hrvatskoj obilježeno je dominacijom engleskoga jezika kojega većina učenika počinje učiti kao prvi strani jezik, u prvome razredu osnovne škole. Trend je to većine europskih zemalja, a nerijetko se u novije vrijeme djeca još u vrtićkim skupinama upisuju u različite programe učenja engleskoga jezika te tako ostvaruju prve korake prema razvijanju dominantnih komunikacijskih kompetencija upravo iz njega. Negativan trend očituje se i u tome što je engleski često i jedini strani jezik kojega djeca uče u školi, iako smjernice europske višejezičnosti upućuju na to da je potrebno znati još jedan dodatni. Sobo i Filipan-Žignić pisale su o tome problemu: „Hrvatska, nažalost, i u tome prati europski trend jer se bez obzira na propagiranje višejezičnosti od strane Vijeća Europe zapravo ne provodi višejezičnost, već se kao službeni jezik nametnuo engleski jezik iako su u Hrvatskoj postavljeni dobri temelji za višejezičnost“ (Sobo, Filipan-Žignić, 2018, str. 112).

Autorice pod postavljenim dobrim temeljima za višejezičnost navode primjere uvođenja stranih jezika za učenike prvih razreda u dvanaest osnovnih škola u Zagrebu, u šk. god. 1991./92., što je kroz dvije godine rezultiralo uključenjem pedeset škola u program ranoga učenja stranoga jezika. Sve je to dobro pripremljeno škole za uvođenje stranoga jezika od prvoga razreda osnovne škole, što je zakonska obveza od 1. kolovoza 2003. godine te ponude učenja drugoga stranoga jezika u statusu izbornoga predmeta od četvrtoga razreda. Unatoč tome, situacija je i danas vrlo nezadovoljavajuća jer premalo učenika uči njemački jezik od prvoga razreda osnovne škole, a kasnije interes slabi jer djeca prvo usvoje engleski kojega često susreću u svome okruženju te se odupiru učenju novoga, „težega“ jezika. Istraživanje koje je provedeno 2011. i 2012. godine među 122 učitelja njemačkoga jezika u osnovnim školama iz 15 županija na teritoriju Republike Hrvatske također govori tome u prilog (ibid.).

Veliki doprinos višejezičnosti u Hrvatskoj iskazan je u dokumentu naziva *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i opće obvezno obrazovanje u osnovnoj i srednjoj školi* koji predstavlja vrijednosti, ciljeve i načela odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj, među kojima se dotakao i načela višejezičnosti. Unutar jezično-komunikacijskoga područja navodi se da je ovladanost jezikom, kako materinskim, tako i stranim, temelj za cjeloživotno učenje. Također, materinski jezik ovdje je ima ulogu i nositelja osnove za ovladavanje drugim jezicima, a učenjem i usvajanjem stranih jezika širi se slika svijeta. Stjecanje višejezične i međukulturne kompetencije jedno je od važnih ciljeva nastave jezika; razvija se svijest o

potrebi ovladavanja drugim jezicima i upoznavanja njihovih kultura te se potiče poštivanje različitosti i tolerancija ([Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf \(mzos.hr\)](#)).

Kao što je vidljivo iz temeljnih načela Nacionalnoga kurikuluma, on se uvelike oslanja na smjernice Europske unije vezane uz višejezičnost. Po određenim ciklusima obrazovanja dane smjernice, a one se ponajprije odnose na pripremanje za primjereno međukulturno djelovanje, primjenjivanje strategija za primjereno međukulturno djelovanje te za primjenjivanje znanja, vještina i stavova radi uspješne međukulturne komunikacije. Detaljnije razrade ovih smjernica mogu se pronaći u *Nacionalnom kurikulumu za osnovnoškolski odgoj i obrazovanje* te u *Kurikulumu nastavnoga predmeta Njemački jezik za osnovne škole i gimnazije*.

Primjerice, u Nacionalnom kurikulumu za osnovnoškolski odgoj i obrazovanje ([Nacionalni kurikulum za osnovnoškolski odgoj i obrazovanje.pdf \(gov.hr\)](#)) stoji da je njegoa svrha, među ostalim, osposobiti učenike za učinkovitu interakciju s drugima, a ona se treba temeljiti na uvažavanju različitosti i dobrobiti drugih. Također je naglašeno i očuvanje kulturne, nacionalne, materijalne i prirodne baštine te potreba usklađivanja lokalnoga i nacionalnoga sa svjetskim i globalnim razvojem. Temeljne vrijednosti osnovnoškolskoga odgoja i obrazovanja obuhvaćaju znanje, poduzetnost, poštivanje, odgovornost, solidarnost, zdravlje, integritet, ali i identitet, za kojega se navodi da je utemeljen na znanju o samome sebi i drugima. Učenici se potiču na izražavanje vlastitih stavova i vrijednosti, pri čemu su pozvani uvažavati vrijednosti i stavove drugih te poštovati različitosti da bi mogli uspješno i aktivno sudjelovati u zajednici. Sve to pridonosi uspješnom uključivanju hrvatskih učenika u međukulturalnu komunikaciju i integraciju u europsku zajednicu. Idealna slika višejezičnosti još je daleko od punoga ostvarenja u Hrvatskoj, no upornim trudom i ustrajanjem na kurikulumima zadanim vrijednostima, ciljevima i načelima, ona svakom novom generacijom može biti bliže ostvarenju konačnoga cilja.

Autori kurikula bili su svjesni ondašnjega, ali i trenutačnoga poretka učenja stranih jezika u Hrvatskoj i u Europi, gdje prevladava učenje engleskoga od prvoga razreda. Vodeći se tom spoznajom, iznijeli su svoja očekivanja vezana uz postizanje određene jezične razine prvoga stranoga jezika nakon četiri godine učenja, pri čemu naglašavaju očekivano bolja postignuća u engleskome: „Postignuća u prvomu stranomu jeziku na završetku 4. razreda osnovne škole orijentiraju se prema pripremnom stupnju (A1) Zajedničkoga europskoga referentnoga okvira za jezike. Pritom se može očekivati da će učenici u engleskomu jeziku, s obzirom na značajno veću izloženost tomu jeziku u svakodnevnom okruženju, navedena postignuća vjerojatno nadmašiti“ (Nacionalni okvirni kurikulum, 2011, str. 80).

O problemu premale zastupljenosti njemačkoga jezika u učenju od prvoga razreda osnovne škole kao ogledala loše jezične politike pisao je i Velički (2007). On ukazuje na nedovoljno promišljeno provođenje jezične politike u Hrvatskoj, a posebno napominje problem netransparentnosti podataka o omjeru stranih jezika koji se uče u školama. Preporuke Veličkog usmjerene su na temeljno promišljanje o načinu i redoslijedu uvođenja stranih jezika te o odabiru jezika koji se ne bi smio prepuštati slučaju ili pak samo dostupnom kadru. Sobo i Filipan-Žignić (2018) iznose zabrinutost da bi davanje prednosti engleskome jeziku vremenom moglo dovesti do iščezavanja drugih stranih jezika, a neuvođenje obveznog drugog stranog jezika u četvrtom razredu do nestanka drugog stranog jezika iz osnovne škole, što bi zasigurno bio korak unazad u procesu ostvarenja višejezičnosti.

Nastavno osoblje njemačkoga jezika u Hrvatskoj ulaže velike napore oko uvođenja njemačkoga od prvoga razreda osnovne škole i kontinuirano ukazuje na važnost takvoga poretka učenja stranih jezika. Zaključci i preporuke XX. Međunarodnoga stručnog skupa učitelja i profesora njemačkoga jezika pod nazivom *Njemački u Hrvatskoj, Hrvatska u EU*, održanog u Zagrebu od 19. do 21. listopada 2012., u organizaciji Hrvatskog društva učitelja i profesora njemačkog jezika ([KDV // Kroatischer Deutschlehrerverband](#)) ukazuju na neophodna poboljšanja i promjene u obrazovnome sustavu kojima bi se osigurali uvjeti za razvoj višejezičnosti učenika na teritoriju Republike Hrvatske:

- I. Uvođenje drugoga stranoga jezika kao obaveznoga predmeta u osnovnoj školi omogućilo bi priliku učenicima da se tijekom svoga osnovnoškolskoga obrazovanja susretnu s dva strana jezika i imaju ih priliku učiti. Sudionici su naglasili potrebu promjene tada važećega Nastavnoga plana za osnovnu školu. Danas, kada je na snazi Kurikulum nastavnoga predmeta za njemački jezik, situacija je i dalje vrlo slična jer ne postoji zakonska odredba kojom bi se obuhvatilo obvezno učenje drugoga stranoga jezika.
- II. Višejezičnosti u osnovnoj školi doprinijelo bi omogućavanje i poticanje većega izbora stranih jezika od prvoga razreda, čime bi se utjecalo na dominaciju engleskoga. Ukoliko bi se kao prvi strani jezik učio neki jezik koji nije engleski, učenje engleskoga bi moralo biti osigurano od četvrtoga razreda. Spominju i donošenje odluke o obvezivanju ravnatelja da škola upiše barem jedan razredni odjel

koji bi kao prvi strani jezik učio neki drugi jezik osim engleskoga. To bi bilo ostvarivo u slučajevima da škola upisuje više prvih razreda, a što u većini škola i jest slučaj. Kada je riječ o izboru stranih jezika, treba povesti računa o intenzitetu gospodarskih veza, turističkoj orijentaciji Hrvatske, te kulturnoj i znanstvenoj tradiciji i razmjeni relevantnih za građane Hrvatske. Vezano uz to, preporučuje se učenje njemačkoga, talijanskoga, francuskoga ili španjolskoga kao prvoga stranoga jezika.

Još jedan dokument vezan uz područje određivanja poretka učenja stranih jezika i višejezičnost jest *Zagrebačka rezolucija o višejezičnosti* koja je ukazala na važnost učenja najmanje dva strana, živa jezika u osnovnoj školi, pri čemu bi učenje prvoga jezika (koji ne bi trebao biti engleski jer se zalaže za učenje onih jezika koji su manje prisutni u učeničkoj svakodnevnici) motiviralo učenike na učenje drugoga jezika. Korak prema pravoj višejezičnosti započeo bi tek učenjem drugoga stranoga jezika, već od trećega ili četvrtoga razreda osnovne škole, a samim time bi se ostavilo i dovoljno prostora da učenici, ukoliko, žele pristupe i učenju trećega jezika te svladaju njegove osnove.

Učenje engleskoga jezika tek od četvrtoga razreda osnovne škole nipošto ne bi utjecalo na važnost njegova učenja jer bi škole na svim razinama trebale omogućiti učenje jezika. Engleski na drugome mjestu u poretku učenja bio bi veliki doprinos višejezičnosti te se zanimanje za njegovo učenje nikako ne bi smanjivalo. Bit je u tome da se učenje prvoga stranoga jezika orijentira u skladu s regionalnim i europskim ciljevima, o čemu su pisali i autori *Rezolucije*:

„Proces europskog ujedinjenja i geopolitički položaj Hrvatske kao srednjoeuropske i mediteranske zemlje govore u prilog tome da u Hrvatskoj višejezičnost treba početi izgrađivati učenjem stranih jezika koji zbog svoje gospodarske, političke, kulturne i povijesne važnosti imaju veliko značenje za integraciju Hrvatske u EU. U Hrvatskoj su to prije svega njemački, francuski, talijanski i španjolski“ (Gehrmann, Petravić, Schroen, Tomljenović-Biškućić, 2002, str. 2).

Za zaključiti je da ostvarenje prave višejezičnosti u Hrvatskoj ima još puno prostora za napredak, na čemu svakako treba ustrajati i raditi. Nije na odmet pohvaliti donošenje *Zagrebačke rezolucije o višejezičnosti* 2002. godine, dokumenta koji je prethodio uvođenju obveznog učenja stranoga jezika od prvoga razreda osnovne škole u 2003. godini. Njime su dane smjernice za odabir stranih jezika te naglašena važnost mogućnosti stavljanja engleskoga jezika na drugo mjesto. Najveća boljka trenutnoga poretka učenja stranih jezika jest premala zastupljenost učenja njemačkoga jezika kao prvoga stranoga jezika, što kasnije uvelike

negativno utječe na njegov izbor za učenje od četvrtoga razreda. Većina učenika, nažalost, ostaje samo pri učenju engleskoga jezika cijeloga svoga osnovnoškolskoga obrazovanja. Više pažnje trebalo bi se posvetiti odabiru jezika kojim će djeca krenuti u životno važnu avanturu ovladavanja novim jezikom, ali i kulturom, pri čemu se bitno referirati na preporuke struke.

Razvijanje komunikacijske kompetencije učenika jedna je od primarnih zadaća višejezičnosti, kako u cijeloj Europi, tako i u Republici Hrvatskoj. Današnji sustav obrazovanja i učenja stranih jezika više ne teži oblikovanju učenika kao izvornih govornika, već fokus stavlja na osposobljavanje učenika da u svojoj svakodnevnicu uspješno mogu komunicirati na više jezika, poštujući pritom druge kulture. U idućim će redcima stoga biti pobliže opisana komunikacijska kompetencija.

3.3. Komunikacijska kompetencija

U ljudskoj je naravi neprestano biti izložen različitim oblicima komunikacije. Komunikacija se kroz povijest mijenjala, isto kao što su to radili i jezici. Danas, u globaliziranom okruženju, ona poprima neka nova obilježja i uloge. Komunikacija se prema Pavličević-Franić (2005) definira kao kontakt dviju ili više govornih osoba, a za njeno ostvarenje potrebno je ostvariti nekoliko preduvjeta: sposobnost slušanja, postojanje zajedničkog koda, identičnost govorne situacije, temu govora, njegovu svrhu (cilj), kao i niz psihološko-socijalno-obrazovnih karakteristika sudionika.

Pred učenike se stavljaju velika očekivanja glede razvoja i usvajanja komunikacijske kompetencije. Očekivanja ponekad, ne krivnjom učenika, dovode do nezadovoljavajuće razine usvojenosti komunikacijske kompetencije iz njemačkoga jezika jer, kao što je već bilo opisano, engleski se jezik u školama uči većinom od prvoga razreda te samim time usvojenost kompetencije upravo iz toga jezika prednjači pred ostalima. Takvom razvoju događaja pridonosi i činjenica da udžbenici njemačkoga jezika nisu dovoljno kvalitetno izrađeni, odnosno da ne obuhvaćaju dovoljan broj varijeteta kojima bi se potkrijepila komunikacija. Sobo i Filipan-Žignić (2018) navode da su promjene u udžbenicima stranih jezika nužne te da je osvješćivanje velike važnosti varijeteta i njihovo uključivanje u nastavu, odnosno radne materijale, aktivan čimbenik nužnog poboljšanja komunikacijske kompetencije učenika.

Nastava stranih jezika omogućuje povezivanje različitih kultura kroz komunikaciju s njihovim pripadnicima te priprema učenike na uočavanje i poštivanje kulturnih i jezičnih specifičnosti, a što u konačnici dovodi do veće tolerancije i otpora stvaranju stereotipa. U

nastavi njemačkoga jezika bitno je učenicima ukazivati na jezične i kulturološke razlike između hrvatskoga jezika i kulture te svih zemalja njemačkoga govornoga područja i njihovih kultura, a ne samo njemačkoga koji se govori u Saveznoj Republici Njemačkoj. Na taj će način učenici usvojiti zadovoljavajuću razinu komunikacijske kompetencije te biti sposobni komunicirati s govornicima njemačkoga i u Saveznoj Republici Njemačkoj, i u Austriji, i u Švicarskoj te ostalim područjima gdje se govori njemački jezik.

Izrazom komunikacijske kompetencije prvi se koristio Hymes (1972, 1974, 1984), navodeći da ona obuhvaća znanje gramatičkih pravila, rječnika i semantike te modela sociolingvističkoga ponašanja u govornoj zajednici, odnosno da je ona sposobnost govornika da prilagodi svoje jezično ponašanje svakoj komunikacijskoj situaciji. Komunikacijska kompetencija kod djece potiče se izravnim ili neizravnim učenjem i poučavanjem; odgojno-obrazovne institucije jedan su od glavnih nositelja te velike uloge.

Pavličević-Franić (2005) ima dosta slično poimanje dane kompetencije. Ona piše da je komunikacijska kompetencija praktična uporaba jezika u svakodnevnim komunikacijskim situacijama. Također navodi da je u nastavi stranih jezika uz lingvističku kompetenciju (teorijskoga znanja o jeziku) važno poticati i usvajanje komunikacijske kompetencije (uporabnoga znanja jezika) u različitim svakodnevnim situacijama. Osim različitih komunikacijskih situacija, učenicima trebaju biti ponuđeni i različiti varijeteti, osobito u dobu kada vlada prevlast standarda, odnosno jezika udžbenika. Standardni varijetet jest ujednačen i teži neutralnosti, ali i unutar njega postoji određena raslojenost te ne predstavlja idealan varijetet kojim bi se trebalo poučavati učenike. Komunikacijska kompetencija postaje sve značajnija, a promjene u udžbenicima, odnosno implementiranje različitih varijeteta u udžbenike i nastavu potpora je učenicima koji se moraju snalaziti u novim okolnostima i biti spremni za susrete s izvornim govornicima u bližoj, odnosno daljoj budućnosti.

Komunikacijska kompetencija obuhvaća društvene, kulturološke i gospodarske razlike, a uključuje i prikladne stilove i norme, višejezičnost, raznolike sposobnosti pojedinih jezika i drugo (Jelaska, 2005). Temelj poučavanja i usvajanja komunikacijske kompetencije koji obuhvaća sve navedeno jest sam udžbenik koji bi trebao biti prožet različitim komunikacijskim situacijama svakodnevnoga života, kao i obogaćen varijetetima. Učenici bi jedino na taj način dobili uvid u realnu sliku komunikacije na učenome jeziku te ujedno i sami imali priliku isprobati jezične susrete, što međusobno, što s izvornim govornicima stranoga jezika.

Što se tiče njemačkoga jezika, iako učenici uče strani jezik kroz udžbenike u kojima ima autentičnih materijala i koji težište stavljaju na komunikaciju, ipak ne usvajaju zadovoljavajuću razinu komunikacijske kompetencije. Nedostatak varijeteta u udžbenicima i nastavi onemogućuje dobro usvajanje njemačkoga jezika. Govornici njemačkoga jezika koji se njime služe kao stranim jezikom nedvojbeno će se prilikom boravka u zemljama njemačkoga govornoga područja susresti s varijetetima, a ne samo sa standardom kojega su učili u školi. Zato je nužno uskladiti udžbenike sa stvarnim komunikacijskim situacijama svih zemalja njemačkoga govornoga područja jer predstavljanje standarda kao jedinoga ispravnoga varijeteta ne odgovara jezičnoj realnosti.

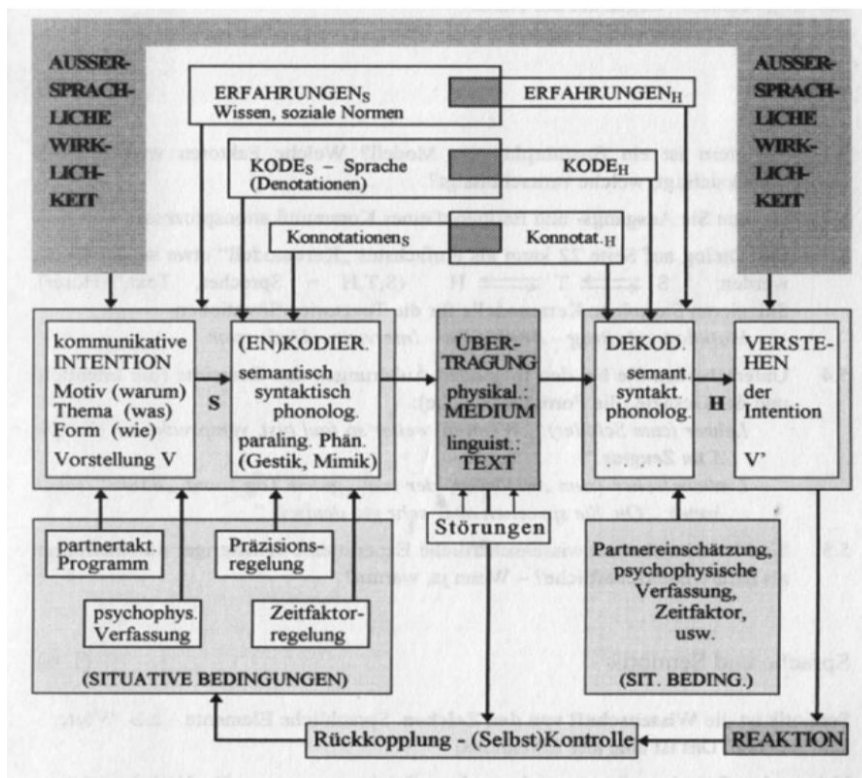
Nastavnici su se u nastavi često skloniji posvetiti gramatičkim strukturama nekoga jezika, a ne komunikacijskoj kompetenciji. Naravno, u učenju je jezika važno usvojiti određene gramatičke i pravopisne norme, no ono što je još važnije jest osposobiti učenike za snalaženje u konkretnim komunikacijskim situacijama. Petrović (1988) naglašava ulogu komunikacijskoga pristupa nastavi koji prednost daje značenju jezičnih iskaza u autentičnim komunikacijskim situacijama, što je ujedno i povezano s njenim tumačenjem komunikacijske kompetencije kao sposobnosti pravilnoga izbora onoga što treba reći u određenoj situaciji određenom sugovorniku. Da bi učenici razvili svijest o prikladnome izboru onoga o čemu će govoriti nekome u određenome trenutku, potrebno je u nastavu njemačkoga jezika, ali i svih drugih jezika, uvrstiti što je više moguće autentičnih komunikacijskih situacija.

3.4. Komunikacijske situacije

Svaka komunikacijska situacija suodnos je okvirne situacije (mjesta, vremena, vrste i međusobnih odnosa govornika) te niza podsituacija koje proizlaze iz pragmatike i dinamičnosti same komunikacije, tj. iz govornih namjera i stupnja njihova ostvarenja. Komunikacijske je situacije poželjno upriličiti tako da se učenici s njima mogu poistovjetiti jer će se tim iznimno motivirajućim doživljajem približiti autentičnoj uporabi jezika. Kroz razne aktivnosti i govorne činove učenicima treba omogućiti da se zadanim materijalima, odnosno izrazima služe kao vlastitima u određenim situacijama (Maier, 1991).

Gross (1998) daje prikaz komunikacijskog modela iz kojega se iščitava da je za uspješnost komunikacije potrebno da sugovornici imaju slično jezično, kulturološko i socijalno iskustvo. Svaki je govornik pripadnik neke kulturne zajednice i podliježe utjecaju njenih socijalnih normi, a ta se pripadnost ponajprije očituje u govoru. Govornik, dakle, prije prijenosa jezične poruke svoje zamisli mora kodirati kako bi ih sugovornik mogao razumjeti. Nakon prijenosa

jezične poruke kroz određeni medij, sugovornik ju dekodira. U idealnom slučaju one se pretvara u intenciju identičnu onoj koju je izrazio govornik. Gross pritom napominje da u obzir treba uzeti i emocionalne faktore jer i oni igraju važnu ulogu u prijenosu poruke. Osim emocionalnih faktora niz je drugih izvanjezičnih čimbenika koji utječu na komunikaciju, npr. situacijski okvir (vrijeme i mjesto), socijalni položaj govornika, spol, broj sugovornika i njihov društveni položaj, mimika, gestika, konstelacija govora i drugo.

Slika 2. Komunikacijski model prema Grossu (1998, str. 25)

Komunikacijske situacije bi trebale sadržavati određenu dozu zanimljivosti koje učenike pripremaju za konkretan doživljaj i spoznavanje udaljenih kultura. Usmjerenost samo na životno iskustvo i životni prostor primatelja poruke u tom slučaju nisu dovoljni poticaji za usvajanje komunikacijske kompetencije jer ona teži tome da učenici znaju reagirati i odabrati prikladne izraze u kojoj god situaciji se našli te uvažavati kulturne i jezične specifičnosti sugovornika. Za osnovnoškolce predlažu se područja iz okvira zajedničkih životnih iskustava toga uzrasta, poput tematike vezane uz obitelj, prijatelje, školu, slobodno vrijeme itd.

Pitanje koje se veže uz problematiku uvođenja što većeg broja komunikacijskih situacija u nastavu stranih jezika jest u kolikoj je mjeri moguće osigurati njihovu autentičnost, drugim riječima, u kolikoj mjeri one mogu odgovarati jezičnoj realnosti izvan učionice. Približavanje autentičnoj komunikaciji moguće je u onoj mjeri u kojoj ciljni jezik učenicima pruža sredstva za izražavanje osjećaja i mišljenja, odnosno omogućuje sudjelovanje u nastavnom procesu prihvaćanjem ili odbijanjem danih sadržaja. Već spomenuti autor, Wolfgang Maier (1991, str. 191) piše da je uvođenje autentične komunikacije u nastavu jedino moguće: „... wenn sich der Sprecher mit der Fremdsprache als Mittel inhaltlicher Mitteilungen identifiziert. Dies ist im Fall der spontanen Gefühls- oder Meinungsäußerung mit Sicherheit gegeben, möglicherweise allerdings auch dann, wenn sich der Sprecher in seine Dialogrolle »einlebt«“. Važno je, dakle, da se učenik identificira sa stranim jezikom kao posrednikom sadržaja te da se uživi u svoju ulogu govornika u dijalogu ili pak bilo kojem drugom obliku komunikacije.

Kao važan element autentične komunikacije pritom se navode izrazi koji započinju, nastavljaju ili zaustavljaju komunikaciju, odnosno oni koji ukazuju na promjenu uloge govornika. Oni se u nastavu trebaju uvesti što ranije jer, među ostalim, omogućuju i „uživljenost“ u jezičnu realnost sugovornika te pridonose izbjegavanju stereotipnog slijeda pitanja i odgovora u razrednoj nastavi. Uobičajeni oblici i formule uljudnosti također su vrlo važni i trebaju se uvesti što ranije, pri čemu pažnju treba posvetiti i uobičajenim izrazima u Austriji i Švicarskoj. Uobičajeno je da učenici uče većinom formalne pozdrave njemačkoga jezika kojim se služe govornici njemačkoga jezika isključivo u Njemačkoj, dok se kod susreta s govornicima ostalih govornih područja njemačkoga jezika susreću s poteškoćama i nepoznavanjima izraza već i pri početnim pozdravima. Budući da učenici nemaju dovoljno dodira s njemačkim jezikom u izvannastavnom kontekstu, poželjno je u nastavi koristiti autentične materijale.

Sve dosad navedeno potkrepljuju i hrvatske autorice. Tako Horvatić-Čajko (2009) navodi da učenici koji kao strani jezik uče njemački stoje puno lošije u produktivnim jezičnim vještinama, dakle u pisanju i govorenju, naspram učenika koji uče engleski. Razlog tomu je i korištenje jezika u izvannastavnim okolnostima u kojima, očekivano, prednjači engleski jezik. Za razvoj jezične komunikacijske kompetencije bitno je poticati jezično iskustvo korištenjem jezika u svakodnevnim situacijama. Istraživanja pokazuju da učenici pri pretraživanju interneta, pisanju e-pisama, čitanju strane literature, slušanju glazbe na stranome jeziku ili pak interakciji s izvornim govornicima najčešće služe engleskim jezikom. Imajući to na umu, uvođenje autentičnih komunikacijskih situacija u nastavu njemačkoga trebalo bi dobiti puno

više prostora i pažnje nastavnika jer je to često jedini dodir učenika s tim jezikom. Sobo i Filipan-Žignić (2018) ističu da bi se učenike trebalo izložiti što većem utjecaju komunikacijskih situacija i izvornih tekstova kako bi obogatili svoje jezično iskustvo. U tome smislu navode sljedeće: „To se ne može ostvariti ako učenici usvajaju samo standardni jezik koji se nudi u udžbenicima ne uvažavajući varijetete jezika koji uče. Stoga se učitelji ne smiju osloniti isključivo na njih“ (ibid., str. 16).

4. PLURICENTRIČNOST NJEMAČKOGA JEZIKA

Njemački jezik status službenog jezika ima na području cijele Savezne Republike Njemačke, Austrije i Lihtenštajna. Kao jedan od službenih jezika rabi se i u Luksemburgu, a ujedno je i jedan od četiriju službenih jezika Švicarske. Govori se i u njemačkoj jezičnoj zajednici (*Deutschsprachige Gemeinschaft*) u Belgiji te u južnom Tirolu u sjevernoj Italiji.

Pluricentrične jezike može se opisati kao one jezike koji slove za nacionalne ili pak regionalne službene jezike u više zemalja, a čijom su se uporabom razvile određene standardnojezične razlike (Ammon, 2004). Njemački jezik razvio je svoje tri standardne norme u tri centra, odnosno tri države: u Njemačkoj, u Austriji i u Švicarskoj. Nacionalne varijante tih triju centara obilježene su specifičnostima na svim jezičnim razinama (Ammon, 1997) te bi, prema tome, sve tri trebale biti ravnopravne. Nažalost, situacija je takva da i u današnjemu vremenu njemačka nacionalna varijanta ima dominantnu ulogu kod poučavanja njemačkoga kao stranoga jezika.

4.1. Razvoj svijesti o fenomenu pluricentričnih jezika

Kroz povijest se pluricentričnim jezicima nije pridavao osobito veliki značaj, niti su se izučavali kao fenomen jer se smatralo da standardnojezična norma treba biti jedinstvena, a na varijacije unutar jezika gledalo se kao na regionalne specifičnosti koje odstupaju od norme. Tek od druge polovice 20. stoljeća kreće intenzivniji interes lingvista i filologa za ovo područje. U Austriji je pojam prvi razradio Clyne (1992); on pluricentričnim jezikom smatra onaj jezik koji ne samo da se govori u više različitih zemalja, već u njima posjeduje i status standardnoga jezika. Dakle, pluricentrični jezici ovdje su promatrani kao jezici s ravnopravnim nacionalnim varijetetima. Vodeći se Clyneovom definicijom, može se reći da njemački jezik ima pet nacionalnih varijeteta: njemački, austrijski, švicarski, luksemburški i

lihtenštajnski jer se u tih pet zemalja on smatra standardnim jezikom na državnoj razini. Što se tiče južnoga Tirola i istočne Belgije, njemački jezik ondje jest poseban varijetet, ali je službeni jezik samo u određenoj regiji, a ne na razini države.

Njemački lingvist, Ulrich Ammon, zajedno sa svojim suradnicima (Bickel, Ebner, Esterhammer, Gasser, Hofer, Kellermeier-Rehbein, Löffler, Mangott, Moser, Schläpfer, Schloßmacher, Schmidlin i Vallaster) 2004. godine izdaje rječnik naziva *Variantenwörterbuch des Deutschen – Die Standardsprache in Österreich, der Schweiz und Deutschland sowie in Lichtenstein, Luxemburg, Ostbelgien und Südtirol* te time uvelike doprinosi lingvistici varijeteta jer se radi o prvome rječniku u svijetu temeljenome na teoriji pluricentričnosti. U njemu su prikazane i klasificirane riječi prema pripadnosti nacionalnim varijantama njemačkoga jezika.

Tematici pluricentričnosti posvetili su se i autori Velički i Velički (2021), navodeći pritom da je njemački jezik, baš kao i brojni drugi jezici, poput engleskog, francuskog, španjolskog, portugalskog i dr. pluricentričan. Njemački jezik nije jedinstven ni u pisanom ni u govorenome obliku; razlike u leksiku ili na fonetsko-fonološkoj razini među standardnim nacionalnim varijantama su vrlo uočljive, ali ipak nedovoljno da bi se moglo govoriti o različitim jezicima.

4.2. Nacionalne varijante njemačkoga jezika

U lingvističkim se krugovima pažnja nazivlju nacionalnih varijanata počela posvećivati podosta kasno; intenzivno tek od druge polovice dvadesetoga stoljeća. Prvotni nazivi *Binnendeutsch* i *Außengebiete der deutschen Hochsprache*, odnosno izraz *Hauptvariante Bundesrepublik* ukazivali su na to da je nacionalna varijanta koja se koristi u Saveznoj Republici Njemačkoj „glavna“, „ispravna“, a nacionalne varijante jezika koje se govore u Austriji i Švicarskoj drugorazredne, odnosno da su odstupanja od norme. Osamdesetih godina prošloga stoljeća dolazi do promjene te se uvode nazivi *austrijacizmi* za austrijsku nacionalnu varijantu, *helvetizmi* za švicarsku nacionalnu varijantu te *teutonizmi* za njemačku nacionalnu varijantu. Također, nastoji se postići ravnopravnost sve tri nacionalne varijante jer monocentričan pristup ne odgovara jezičnoj realnosti u kojoj supostojanje triju standardnih varijeteta njemačkoga jezika uvelike nadilazi zastarjeli pristup težnji za jedinstvenim njemačkim jezikom, poznatijim kao *Hochdeutsch* (Ransmayer, 2005). Postizanje potpune ravnopravnosti triju nacionalnih varijanata, nažalost, još uvijek nije ostvareno, no prostor i mogućnosti za odmicanje od poučavanja isključivo njemačke nacionalne varijante definitivno

postoje. Veći opseg uvođenja različitih varijeteta njemačkoga jezika u osnovnoškolske udžbenike predstavljao bi vrlo značajan korak u procesu promjene trenutnog stanja.

U skladu s činjenicom da sve nacionalne varijante nemaju isti status, Clyne (1995) uvodi pojmove simetrične i asimetrične pluricentričnosti, naglašavajući da je njemački jezik obilježen asimetričnom pluricentričnošću. Viši status ima varijanta one države koja je gospodarski jača i ima veći broj stanovnika. U ovome slučaju, njemačka nacionalna varijanta, odnosno teutonizmi uživaju najveći prestiž i u poučavanju njemačkoga kao stranoga jezika zauzimaju vodeću ulogu. Clyne u razlikovanju tipova pluricentričnosti naglašava i ulogu podrijetla zajedničkoga jezika i činjenice da određena nacionalna varijanta nije jedini jezik u dotičnoj državi.

Slično tumači i Borod (2014): „Die deutschländische Varietät ist gegenüber dem österreichischem und schweizerischem Standarddeutsch dominant – aufgrund der Größe, der wirtschaftlichen Stärke und der politischen Bedeutung Deutschlands“. Razlog tomu leži i u brojkama; Njemačka ima više od 83 milijuna stanovnika, Austrija nešto manje od 9 milijuna, a švicarski kantoni u kojima je zastupljen njemački jezik nešto više od 5 milijuna. Primjerice, varijante njemačkoga jezika iz Savezne Republike Njemačke su u pravilu poznate govornicima u Austriji i Švicarskoj, dok obrnut slučaj ostaje upitan. Austrijska i švicarska nacionalna varijanta nisu kodificirane te se na njih gleda kao na regiolekte, odnosno dijalekte, što dodatno pojačava nesrazmjer u ravnopravnosti.

Muhr (2000) upućuje na usvajanje varijanata njemačkoga jezika koje uključuju zajedničke elemente nacionalnih varijeteta jer su „lingvistička i komunikativna zajednička obilježja između varijeteta veća nego razlike“ (ibid., str. 28). Upravo zato ne čudi da se u učenju njemačkoga nameće njemačka nacionalna varijanta, a ne neka od preostale dvije.

Muhr (ibid.) u leksiku razlikuje tri osnovne kategorije: paralelni oblici (podijeljeni u dvije različite vrste), predmetne specifičnosti kao lažni paralelni oblici te specifičnosti jezične uporabe. Svaka od kategorija bit će zasebno opisana u daljnjemu tekstu, uz primjere u tabelarnome prikazu.

1. Pravi paralelni oblici – radi se o pojmovima istoga značenja (sinonimi), koji opisuju iste stvari; moguće su konotacijske i stilističke razlike. Ovi oblici su uglavnom poznati većini govornika različitih varijeteta. Pravi paralelni oblici mogu se nadalje podijeliti u tri potkategorije:

- a) Tronacionalni paralelni oblici – u tri zemlje postoji jednaka stvar koja se opisuje. Za nju postoje formalno različiti izrazi, ali oni su u suštini sinonimi. Radi se o austrijacizmima (A), teutonizmima (D) i helvetizmima (CH) koji imaju standardnojezični karakter.

Tablica 1. Tronacionalni paralelni oblici

A	D	CH
Rauchfangkehrer	Schornsteinfeger	Kaminfeger
Familienbeihilfe	Familiengeld	Familienzulage
Mistkübel	Mülleimer	Kehrrichteimer

- b) Dvonacionalni paralelni oblici – u svakoj od tri zemlje postoji ista stvar koja se opisuje. Dvije zemlje za nju imaju isti izraz, dok treća ima jedan specifičan. Izrazi su ponovno sinonimi i u svakoj od tri zemlje postoje preklapanja.

Tablica 2. Dvonacionalni paralelni oblici

A	D	CH
Radl	Radl	Verb
Leberkäse	Leberkäse	Fleischkäse
Karfiol	Blumenkohl	Blumenkohl

2. Predmetne specifičnosti kao lažni paralelni oblici – ovdje je riječ o predmetima ili organizacijama/ustanovama koji/koje postoje samo u jednoj zemlji ili koji/koje su jedni/jedne drugima uvjetno slični/slične. Pri tome nedostaje direktna jezična usklađenost jer je sadržaj time nedovoljno precizno označen.

Tablica 3. Predmetne specifičnosti kao lažni paralelni oblici

A	D	CH
Trafik	Kiosk/Tabakladen	Kiosk/Tabakladen
Melange	Milchkaffee	Milchkaffee
Palatschinke	Pfannkuchen	Omlette

3. Specifičnosti jezične uporabe – ove si specifičnosti uvelike odgovaraju sadržajno, ali ne i uporabno. One su ili glavni ili sporedni oblik drugim varijantama i čine drugu

vrstu lažnih paralelnih oblika. Ova kategorija također uključuje varijante koje ukazuju na stilske razlike.

Tablica 4. Specifičnosti jezične uporabe

A	D	CH
Schlagobers	Sahne	Rahm
Deka	10 Gramm	10 Gramm
Paradeiser	Tomate	Tomate

Ammon (1995), obrađujući tematiku varijanata, prikazuje razlike između specifičnih i nespecifičnih varijanata. Specifične varijante deklarira kao one koje u jednoj naciji pripadaju u standardnoj varijanti. Primjer specifične varijante bila bi riječ *die Marille*, varijanta specifična za Austriju, dok se u Njemačkoj i Švicarskoj koristi naziv *die Aprikose*. Nespecifične pak varijante pojavljuju se u dvije zemlje, poput riječi *der Rahm* koja se rabi i u Austriji, i u Švicarskoj (u Njemačkoj kao standardna varijanta: *die Sahne*).

Uz navedene razlike, Ammon (1997) razlikuje i varijante u izrazu, i varijante u značenju. Kada je riječ o varijantama u izrazu, spominje se riječ *der Karfiol* koja pripada austrijskoj varijanti, dok se u Njemačkoj i Švicarskoj koristi riječ *der Blumenkohl*. Obje riječi imaju isto značenje, odnosno sinonimi su pa se zbog toga ovdje radi o varijantama u izrazu. Suprotan primjer predstavlja riječ *die Steigerung* koja u Austriji i Njemačkoj označava podizanje, povećanje (npr. povećanje plaće), dok u Švicarskoj znači dražba, odnosno aukcija. Još jedan primjer varijanata u značenju nalazi se kod Ammona (2005a.), a riječ je o glagolu *wischen*: „In der Schweiz wischt man auch mit dem Besen, in Österreich und Deutschland nur mit dem Tuch oder Ähnlichem“ (ibid., str. 30). Prikazana razlika, dakle, ukazuje na različita značenja izrečenoga, iako je u oba slučaja bio korišten stalni izraz. Varijante je često jako teško pripisati samo jednoj naciji jer se one nerijetko pojavljuju i isprepliću u pograničnim područjima.

Razlike među varijantama obradili su i autori Velički i Velički (2021); s obzirom na to da je knjiga posvećena austrijskoj varijanti njemačkoga jezika, u njoj su ponajprije prikazane određene razlike između austrijacizama i teutonizama. Tako autori daju prikaz razlika gramatičkih rodova imenica. Naime, ista imenica u Austriji i Njemačkoj neće biti istoga roda, iako je njeno značenje u obje države jednako. Nastavno na Ammonovo razlikovanje

varijanata u izrazu, ovo bi se razlikovanje također moglo svrstati u tu skupinu. Razlike će biti prikazane na slici. Također, kod nekih je imenica prikazana i razlika u izgovoru, odnosno naglašavanju prvoga ili zadnjega sloga.

IMENICA	ROD/ČLAN		ZNAČENJE
	AUSTRIJA	NJEMAČKA	
Fünfer	der	die Fünf	'petica' – linija javnog prijevoza <i>npr.</i> tramvaja; školska ocjena (ein Fünfer (A), eine Fünf (Nj))
Frankfurter	das	die	(frankfurtska) hrenovka
Gehalt	der/das	das	plaća, osobni dohodak
Gulasch	das	der/das	gulaš
Gummi	der	das/der	guma
Halbe	die	der/das (u Bavarskoj: die)	pola litre (piva, (voćnog) vina)
Imprimatur	die (s naglaskom na posljednjem slogu: Imprimatur/ das (s naglaskom na a: Imprimatur)	das Imprimatur	imprimatur, konačno odobrenje koje autor ili izdavač daju da djelo može biti objavljeno i predano u tisak
Joghurt, Jogurt	das/die (rijetko, posebice Beč)	der/das (rijetko)	jogurt
Kunde	die/der	der	kupac, stranka, mušterija
Kataster	der	der/das	katastar, evidencija zemljišta i parcela na kojoj se zasnivaju zemljišne knjige
Kilo	das/der <i>razg.</i>	das	kilogram, kila
Kosovo	der	der/das	Kosovo
Labsal	die	das/die	okrepa, osvježanje
Lasso	das	der (rijetko)/das	lăso, konop s omćom na jednom kraju (<i>npr.</i> za hvatanje stoke)
Limo [ˈlɪmo],	die (u Austriji često s dugim i: [ˈli:mo])	die/das [ˈlɪmo]	limunada

Slika 3. Razlike u gramatićkom rodu (s istim znaćenjem), Velićki, Velićki, 2021, str. 50

Također, autori navode da: „... dio leksika njemaćkog jezika ima u Austriji neko drugo ili dodatno znaćenje, pa ih se zbog toga može svrstati u austrijacizme“ (ibid., str. 54). Uspoređujući razlike u znaćenju između austrijskoga njemaćkoga i općenjemaćkoga

(Hochdeutsch) iz navedenoga djela, može se napraviti poveznica s Ammonovim razlikovanjem varijanata u značenju, no ovdje su prikazane razlike između samo dva nacionalna centra. Na slikama niže bit će prikazane imenice različitoga značenja u Austriji i Njemačkoj.

	DODATNO ZNAČENJE U AUSTRIJI	ZNAČENJE U NJEMAČKOJ/ OPĆENJEMAČKI
Feuilleton, n.	popularnoznanstveni članak, esej	dio novina u kojem se govori o kulturi
Galerie, f.	tunel na obronku s otvorima prema dolini, često kao nadsvođenje koje štiti prometnicu od snježnih lavina	dugačka uska natkrita prostorija, najčešće s vanjske strane zgrade, izgrađena za spajanje odijeljenih dijelova građevine; podzemni hodnik; niz prohodnih prostorija; galerija slika, umjetnička galerija
Gebrechen, n.	kvar na instalacijama	nedostatak, mana, tegobe (kod osoba)
Gegenstand, m.	školski predmet	predmet, stvar; tema, objekt
Hafen, m.	zemljana posuda, lonac	luka
Havarie, f.	nezgoda, nesreća s osobnim vozilom; osobno vozilo oštećeno u nezgodi	havarija, nesreća (broda, zrakoplova)
havariieren	biti oštećen u prometnoj (automobilskoj) nesreći	biti oštećen u nesreći, havariji (brod, zrakoplov)
heikel	izbirljiv (pri jelu)	škakljiv, delikatan, osjetljiv, opasan
Kabinett, n.	sobica s jednim prozorom	vlada, kabinet; izložbena prostorija u muzeju
Karree, n.	kàrē, komad mesa (svinjetina, teletina, janjetina) s rebarcem	četverokut, kvadrat
Klumpfe, f.	željezna (graditeljska) kuka	jednostavna gitara
Klub, m.	frakcija (u politici)	klub, udruženje
Koch, n.	kaša	kuhar (<i>Koch, m.</i>)
Krampen, m.	pijuk, kramp	čavao u obliku slova U
läuten	zvoniti (na vratima, budilica)	zvoniti (crkvena zvona)
leeren	izliti/izlijevati, sipati	isprazniti, ispražnjavati
Lurch, m.	pahuljice prašine, „mucice“	vodozemac, amfibija
Mandatar, m.	zastupnik u parlamentu	opunomoćenik, mandatar
Masche, f.	mašna, ukrasna vrpca	očica, petlja; trik, fora, caka

Slika 4. Razlike u značenju – austrijski njemački/općenjemački, Velički, Velički, 2021, str. 56

	DODATNO ZNAČENJE U AUSTRIJI	ZNAČENJE U NJEMAČKOJ/ OPĆENJEMAČKI
Schiefer, m.	iverak, iver	škriļjevac, škriļjac
schlichten	složiti, slagati na hrpu (<i>npr.</i> drva)	pomiriti, izglatiti (svađu), riješiti spor
Schularbeit, f.	pismeni ispit, test, kontrolna školska zadaća (u Nj: <i>Klassenarbeit, f.</i>)	(pismena) domaća zadaća, domaći uradak (u A.: <i>Hausübung, f.</i>)
Schwamm, m.	gljiva	spužva <i>zool.</i> ; spužva, lagana porozna tvar koja se dobiva od spužve i kojoj je svojstvena velika sposobnost upijanja tekućine
schwätzen	brbljati za vrijeme nastave	čavrljati, ćaskati, ugodno razgovarati o svakodnevnim stvarima
schwemmen	namočiti, namakati; spuštati stabla niz rijeku	nanositi (vodom), naplaviti, otplaviti
stieren	prekapati, pretraživati	buljiti, piljiti, zuriti, izbećiti oči
Sturm, m.	mošt koji je počeo vreti	oluja, nevrijeme; juriš; navala
Sturz, m.	stakleno zvono (<i>krat. od Glassturz, m.</i>)	pad; svrgnuće, propast; nadvoj
Stutzen, m. (većinom u <i>mn.</i>)	dokoljenka, čarapa koja seže do koljena (obuhvaća i stopalo)	lovačka puška s kratkom cijevi; kratki komad cijevi; štitnik, kostobran; čarapa od gležnja (ne obuhvaća stopalo) (u Nj: <i>Wadenstrumpf, m.</i>)
Turnus, m.	smjena; stažiranje mladih liječnika	turnus, redovita promjena
unbedingt	<i>prav.</i> bezuvjetan, bezuvjetna [presuda]	bezuovjetan, neograničen, apsolutan, neuvjetovan
unter-kommen	naći na (nekoga, nešto), sresti	smjestiti se; naći smještaj, zaposlenje
Vatertag, m.	Dan očeva (druge nedjelje u lipnju)	<i>razg.</i> dan, obično na Uzašašće (<i>Himmelfahrtstag</i>) kada muškarci bez žena slave (često uz alkohol)

Slika 5. Razlike u značenju – austrijski njemački/općenjemački, Velički, Velički, 2021, str. 58

5. JEZIČNI VARIJETETI

Moderne lingvističke discipline (sociolingvistika, pragmatika, diskurzivna analiza i dr.) više ne promatraju isključivo jezik standarda, već se ponajviše bave jezičnim varijetetima. U ranijoj su se jezikoslovnoj literaturi varijeteti, odnosno sve ono što nije bilo u skladu s normama standarda promatrali i opisivali kao odstupanja i kršenja. Zato posebice treba istaknuti razvoj sociolingvistike koja je pozitivno utjecala na percepciju varijeteta. Ona

proučava odnose između društva i jezika, pri čemu jezik nije promatran samo kao puko sredstvo komunikacije, nego i kao simbol identiteta pojedinoga društva ili grupe, tj. znak pripadnosti određenoj grupi i solidarnosti prema njoj. Drugim riječima, sociolingvisti uporabu jezika promatraju prvenstveno kao društvenu pojavu.

Jezik se raslojava pod utjecajem brojnih izvanjezičnih faktora te samim time dolazi do brojnih varijacija unutar njega. Kojim će se varijetatom služiti, pojedinac odlučuje na temelju sveukupne situacije oko njega, kao i toga gdje, kada i s kim govori te sukladno tomu, mijenjajući varijetete, pokušava ostvariti uspješnu komunikaciju. Svaki pojedinac pripada nekoj društvenoj i govornoj zajednici, odnosno više njih. Govorna je zajednica sastavljena od društvenih skupina čiji članovi međusobno komuniciraju koristeći barem jedan zajednički varijetet, pridržavajući se pritom normi (Sobo, Filipan-Žignić, 2018). Jasno je da su govorne zajednice podložne promjenama jer su i same društvene skupine dinamične i promjenjive. Tako dolazi do stvaranja složenih mreža društvenih odnosa te, naravno, stvaranja novih slojeva jezika, odnosno varijeteta.

5.1. Klasifikacija jezičnih varijeteta

Kriteriji prema kojima se klasificiraju varijeteti mogu biti vrlo različiti, a neki od njih su: prijenos i funkcija jezika, njegova geografska rasprostranjenost, društvena pripadnost govornika ili njegov identitet. Prema tome je, primjerice, moguće razlikovati mediolekte, funkciolekte, dijalekte, sociolekte i tako dalje (Filipan-Žignić, 2012).

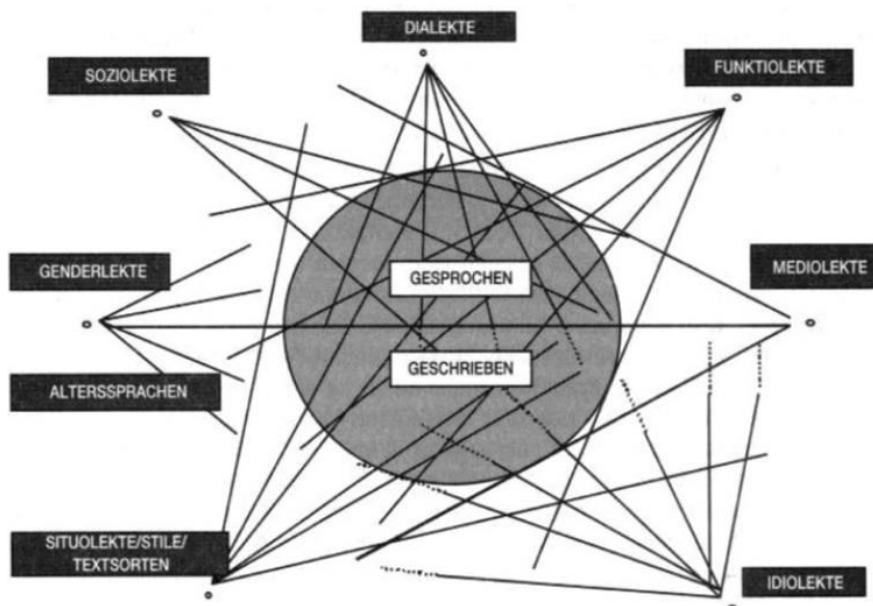
Dittmar (1997) varijetete definira kao subkodove nekog jezika te također navodi primjere dijalekta, sociolekta i idiolekta. Za njemački jezik piše da u sebi objedinjuje sve vrste varijeteta njemačkoga, a pri čemu je standardni njemački (*Hochdeutsch*) samo jedan varijetet u prostoru varijeteta.

5.1.1. Löfflerov model varijeteta

Löfflerov model varijeteta (2005) se u sociolingvistici smatra vrlo uspješim. U njemu se razlikuju: dijalekti (ovisno o arealnoj podjeli), sociolekti (ovisno o grupi), genderlekti (ovisno o dobi i spolu – jezik djece, jezik mladih, jezik odraslih), situolekti (ovisno o situaciji), idiolekti (osobni govor pojedinca), mediolekti (ovisno o mediju) i funkciolekti (ovisno o funkciji). Važno je naglasiti da se u Löfflerovom modelu medij odnosi na razlikovanje

govorenoga i pisanoga jezika pa se stoga mediolekti ne razlikuju prema mediju kojim se prenose, već prema znakovnome sustavu. U današnjemu dobu posebnu pažnju zahtijeva i jezik digitalnih medija jer granice pisanoga i govorenoga jezika u njemu postaju sve nejasnije i teže odredive.

Na grafičkome prikazu ovoga modela varijeteta (*Slika 6*) vidljive su kompleksnost jezične realnosti te raznolikost i slojevitost varijeteta. Varijeteti se međusobno isprepliću, ali svaki od njih ipak ima svoju polazišnu točku, odnosno svoje vlastito obilježje. Ispreplitanje crta označava udaljavanje osnovnog lektta prema drugim lektima, a u konačnici se iz krajnjih točaka pružaju kraci koji predstavljaju daljnje lekte koji se ponovno međusobno križaju. Prilikom razvrstavanja varijeteta u određene lekte najvažniji kriterij trebaju biti jezična obilježja jer se svaki varijetet upravo po njima razlikuje od ostalih.

Slika 6. Model varijeteta prema Löffleru (2005, str. 79)

5.1.2. Hoffmannov model varijeteta

Jezik služi kao sredstvo za svladavanje specifičnih zadataka u različitim područjima života. Hoffmann (2007) tako donosi model varijeteta koji pokazuje temeljnu funkcionalnu povezanost između društva (specifičnih komunikacijskih područja unutar njega) i jezika (različitih varijeteta). U ovome se modelu razlikuju: funkciolekti, sociolekti, profesiolekti, regiolekti, mediolekti, emociolekti i standardni jezik.

U centru Hoffmannova modela varijeteta nalazi se standardni jezik koji različitim vezama stvara odnose prema svim ostalim varijetetima. On slovi kao općeprihvaćeni varijetet; elementi standarda pojavljuju se u nekim drugim varijetetima, ali rijedak je slučaj da drugi varijeteti utječu na standard.

Funkciolekti prvenstveno predstavljaju jezik struke koji se dalje raslojava ovisno o specifičnom području unutar nje. Primjerice, jezik institucija može biti podijeljen na jezik ugovora, jezik molbi, jezik uprave, jezik prava itd. Funkciolektima pripadaju i jezik znanosti, jezik tehnike, pravni i poslovni jezik te ostali.

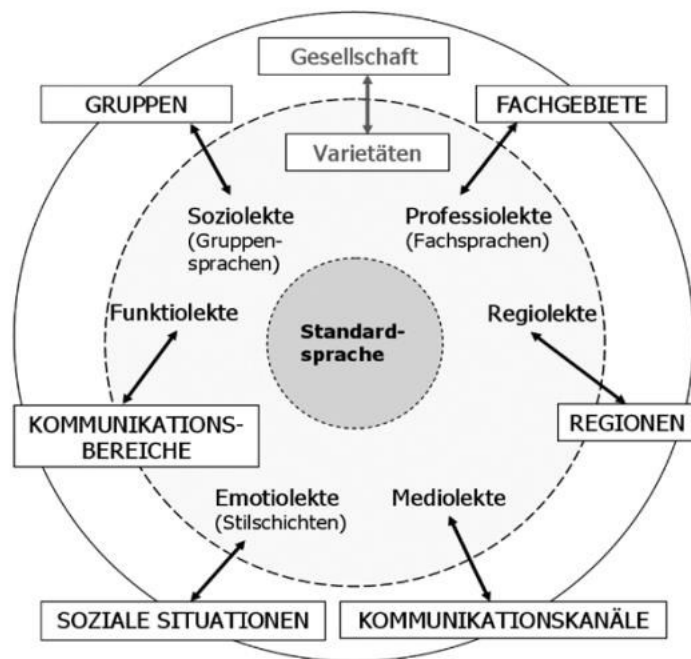
Sociolektima pripadaju jezici određenih društvenih grupa (jezik učenika, mladih, liječnika, žargon unutar obitelji itd.), jezici određenih društvenih slojeva te jezici skupina koje povezuje isti hobi. Što se sociolekata tiče, u udžbenike stranih jezika potrebno je uvrstiti što više izraza jezika mladih jer bi time njemački jezik usvajali koristeći sebi neposredno bliske izraze.

Profesiolekti obuhvaćaju jezik pojedine struke. Ovdje riječ može biti o jeziku pravnika, jeziku liječnika, jeziku učitelja i sl.

Regiolekti, osim dijalekata, podrazumijevaju i regionalni jezik korišten u svakodnevici te urbanolekte. Ovdje je, dakle, riječ o arealnoj podjeli varijeteta.

Govoreći o mediolektima, Hoffmann razlikuje govoreni jezik (*spontani jezik; Spontansprache*) i pisani jezik (*jezik literature*). Pri razlikovanju navedena dva medija, on uz kriterij kanala komunikacije (usmeno ili pisano) u obzir uzima i obilježja situacije u kojoj se komunikacija odvija te u skladu s time razlikuje spontanu od pripremljene komunikacije. Naravno, govoreni se jezik može realizirati i u pisanome obliku, kao i obratno.

Emociolekti su varijeteti koji su emocionalno obilježeni, a njihova uporaba ovisi o situaciji odvijanja komunikacije. Ovdje pripadaju svečani stil, jezik svakodnevice, vulgarizmi itd. Emociolektima pripadaju i varijeteti kojima govornik izražava vlastiti odnos prema socijalnoj situaciji, odnosno sugovorniku; npr. podrugljivo, ironično, sarkastično, grubo, prosto, ponižavajuće i sl.

Slika 7. Model varijeteta prema Hoffmannu (2007, str. 6)

5.2. Vrste varijeteta

U daljnjemu će tekstu biti pobliže opisani jezični varijeteti prema Löfflerovom modelu. Upravo je taj model uzet kao osnova pri istraživanju udžbenika. Varijeteti su u danome modelu sistematizirani prema vrsti komunikacijske situacije, dobi i rodu govornika, grupi govornika, regionalnoj rasprostranjenosti, komunikativnoj funkciji te prema mediju. Varijeteti koji su bili predmet istraživanja jesu: standardni varijetet, sociolekt, funkciolekt, mediolekt i regiolekt te će oni biti opisani navedenim redosljedom.

5.2.1. Standardni varijetet

Pojmovi *standardni jezik* i *standardni varijetet* često se koriste kao sinonimi, što nije u potpunosti ispravno. Jezik je društveni fenomen sastavljen od niza različitih varijeteta, a standard je samo jedan od njih.

Standardni se varijetet u svim jezicima smatra poželjnim i ispravnim načinom izražavanja jer je nadregionalan s obzirom na doseg i valjanost (nadilazi dijalekte i sociolekte), a njegova je uporaba ograničena prvenstveno na institucionalne kontekste i službene komunikacijske situacije; posebice u državnoj upravi, školstvu i masovnim medijima (Mićanović, 2008).

Standardni varijetet uživa povlašteni položaj u društvu, a njegovi se govornici često smatraju superiornima nad govornicima nekih drugih varijeteta.

Sociolingvisti ističu prestiž standardnog varijeteta koji se očituje u njegovoj visokoj funkciji. Književna su djela, naime, uglavnom pisana standardom. Standard se održava kroz formu pisanoga jezika, on je nametnut i njegovan od dominantnih institucija. O tome je pisao i Ammon (2005a), rekavši da usklađenost standardnih varijeteta s njihovim normama kontroliraju autoriteti jezične norme, odnosno oni čiji je jedan od profesionalnih zadataka ispravljanje jezičnih pogrešaka (npr. učitelji ili nadređeni u službama). Međutim, koliko god opravdanost korištenja standarda bila velika, on se u svakodnevnom jeziku gotovo nikada ne ostvaruje u svome idealnome, kodificiranome obliku, već jednim od funkcionalnih stilova jer se i sam standard raslojava. Ipak, u istraživanju udžbenika standard je bio promatran kao jedinstveni varijetet.

Mićanović (2006.b) detaljno definira standard na sljedeći način:

„Standardni je jezik službeno priopćajno sredstvo sporazumijevanja svih pripadnika nekoga naroda, ujedno pripada najvišoj priopćajnoj razini sporazumijevanja, a njegovo je nastajanje uvjetovano političkim i ekonomskim razlozima (razvoj gradova, migracija, globalizacija, potreba za svladavanjem komunikacijskih zapreka u trgovini itd.), on je instrument za nadregionalnu komunikaciju, njime se izražava „kulturni i civilizacijski život, funkcioniranje i rezultati znanstvenog mišljenja, odnosno filozofsko-religioznog, socijalnopolitičkog i administrativno-pravnog“ (Mićanović, 2006.b, str. 559).

Lüdi i sur. (2008, str. 119) književni jezik (Hochsprache) koriste za označavanje standardne i vodeće varijante jezika koja:

„... innerhalb eines Sprachgebietes, wenn nicht von allen Menschen in allen Situationen aktiv gebraucht, aber doch überregional verstanden wird, die eine Schriftform hat, die ausschließliche oder bevorzugte Unterrichtssprache in den Schulen ist, in den Massenmedien vorwiegend oder ausschließlich verwendet wird und die in ihrem Verbreitungsgebiet oder größeren Teilen davon auch als Rechts- und Verwaltungssprache fungiert“.

Sličnosti u definiranjima standardnih varijeteta vidljive su što kod hrvatskih autora, što kod inozemnih. Ova vrsta varijeteta svakako uživa najveći prestiž u društvu, ali kao što je već spomenuto, i u nastavi njemačkoga kao stranoga jezika. Takvo stanje nije dugoročno održivo jer ne pridonosi osposobljavanju učenika za pravu komunikaciju nakon završetka školovanja i ne dozvoljava upoznavanje raznolikosti jezičnih varijeteta.

Mnogi se autori već odavno zalažu za uvođenje varijeteta njemačkoga jezika u svakodnevnu nastavu. Jedan od njih je i Russ (1992) koji ističe da se varijeteti u nastavu

trebaju uvoditi od prvoga dana te da se na njih treba gledati kao na normalne jezične pojave. U svome članku on je pisao ovako:

„Deshalb ist es auch geboten, die Variation von Anfang an im Unterricht nicht als etwas Exotisches und/oder etwas spezifisch Deutsch erscheinen zu lassen, sondern als den Normalfall in der Sprache. Vor allem für die passive Sprachbeherrschung sollten mündliche und schriftliche Texte aller oben angeführten Variationen zum täglichen Material des Unterrichts und der Lehre gehören“ (Russ, 1992, str. 14).

Sobo i Filipan-Žignić (2018) iznose mišljenje da je od iznimne važnosti u udžbenike, osim saveznonjemačkog standardnog jezika, uvesti i varijante standarda, posebice austrijskog, ali i u manjem dijelu švicarskog njemačkog. Osim njih, od presudne važnosti za podizanje komunikativne kompetencije jest i zastupljenost sociolekata (ovdje se ponajprije misli na jezik mladih), ali uz sociolekte i funkciolekata te mediolekata.

5.2.2. *Sociolekti*

Sociolekt je jezični podsustav neke grupe određen socijalnim kriterijima. Utemeljen je na posebnostima slojeva društva koje se odnose na dob, obrazovanje ili način života. Sociolekt se poistovjećuje s jezikom grupe (*Gruppensprache*). Koristeći sociolekte, grupa pojedinaca se u društvu može razgraničiti od neke druge grupe.

Löffler ovako definira sociolekte: “Gdje god neka grupa obilježena socijalno, profesionalno, stručno ili statusno uvjetovanim obilježjima posjeduje i neki jezični simbol prepoznavanja ili gramatičko-leksičko-intonacijski varijetet, oni bi se trebali zvati ‘sociolektalima’ ili ‘sociolektima’“ (Löffler, 2005, str. 116).

Svaki pojedinac pripada većem broju društvenih grupa i služi se različitim sociolektima, pri čemu se oni međusobno miješaju tako da su sociolekti podložni brzim i konstantnim promjenama. Sobo i Filipan-Žignić (2018) govore o karakteristikama sociolekata koje, uz preklapanja i heterogenost, obilježavaju i odlike nestandardnosti te ekspresivnosti. Ekspresivnost se prema standardnom jeziku izražava uporabom sinonima, kreativnim semantičkim mijenjanjem značenja riječi, izmišljanjem novih leksema i frazema. Uz sve navedeno, karakteristike sociolekata su i asocijativnost i komunikacijska funkcionalnost.

Matasović (2005) također spominje međusobno miješanje sociolekata te utjecaje koje oni ostavljaju jedni na druge. Sociolekti se mogu razlikovati i prema prestižu, pri čemu sociolekti utjecajnijih članova društva (obrazovanijih, bogatijih, politički moćnijih) redovito uživaju

veći prestiž (ugled) od govora „nižih“ društvenih slojeva. Viši i niži sociolekti neprestano utječu jedni na druge, a ti se utjecaji odražavaju i u odnosima novih jezika koji nastaju.

Neprekidno prožimanje različitih sociolekata jedan je od glavnih pokretača promjena u jeziku, a spomenuti autor taj proces opisuje na sljedeći način: „... jedan od najčešćih pokretača jezičnih promjena upravo je težnja govornika „nižih“ sociolekata da se govorom približe „višima“, i nastojanje društveno privilegiranih govornika „viših“ dijalekata da održe razliku među sociolektima“ (Matasović, 2005, str. 121). Bitno je pritom naglasiti da se promjene ne odvijaju uvijek jednakom brzinom i na isti način u svim sociolektima. Potpuni opis razvitka svakog pojedinog jezika svakako treba uključivati i povijest razvitka i međuodnosa različitih sociolekata.

U istraživanju udžbenika, prilikom promatranja sociolekata, najveća je pažnja bila posvećena jeziku mladih, odnosno djece između puberteta i postadolescentnoga razdoblja. Riječ je, dakle, o starosno ograničenom lektu određene grupe koji se koristi za neslužbenu usmenu komunikaciju. Kod Filipan-Žignić (2007, 2012, 2014, 2015) pronalaze se karakteristike sociolekta današnje mladeži, poput pretjerane uporabe poštapalica, skraćunica i aloglotskih leksema, zatim formiranja vlastitoga rječnika, igre riječima, velikoga broja anglicizama, replika s izrazima psovki i oduševljenja i drugo.

Mladi kroz specifičan način uporabe jezika žele pronaći vlastiti identitet, a na taj proces uvelike utječu komunikacija s roditeljima i komunikacija s vršnjacima. Udžbenici njemačkoga jezika mogli bi biti izvrsna potkrjepa upoznavanju jezika mladih u zemljama njemačkoga govornoga područja. Ipak, iako su udžbenici namijenjeni prvenstveno mladima, oni nažalost nisu sadržajno obogaćeni dovoljnim brojem sociolekata, odnosno jezikom mladih. Situacije koje u udžbenicima prikazuju razgovore djece i mladih uglavnom su okarakterizirane kao neprirodne, umjetne.

5.2.3. *Funkciolekti*

Funkciolektom se smatra onaj jezični varijetet koji se razvija kada se jezik koristi pod određenim uvjetima ili s određenom društvenom funkcijom. Neka od glavnih obilježja funkciolekata su pragmatičnost, standardnost, transparentnost, obavijesna funkcija itd.

Funkciolekt prvenstveno aludira na jezik struke, no njemu pripadaju još i književnoumjetnički ili beletristički stil, znanstveni stil, razgovorni stil, administrativni stil, novinarski stil te jezik promidžbe (Sobo, Filipan-Žignić, 2018). Važno je naglasiti da su

ovakve podjele napravljene prema općoj klasifikaciji koja označava raslojavanje funkciolekata na funkcionalne stilove, a oni su kompleksni i promjenjivi kao i sama jezična realnost. Podjele funkciolekata stoga naravno nisu apsolutne i nepromjenjive.

5.2.3.a. Jezik književnosti

Jezik književnosti njeguje specifičan odnos prema standardnome jeziku. On vrlo često sadrži elemente nestandardnoga jezika, a u njemu se, uz standard, mogu prepoznati i svi drugi varijeteti, poput regiolekata i dijalekata. Ono čime se jezik književnosti još razlikuje od ostalih funkciolekata jesu fikcionalnost te umjetnička funkcija (pojava stilskih figura). Funkcija književnoga jezika je stvaranje umjetničkoga teksta, a svih ostalih funkciolekata je obavijesna funkcija.

Temeljem navedenih obilježja, neki su autori, primjerice Silić (2006), mišljenja da se jezik književnosti ne treba svrstavati u funkciolekte, već smatrati nadstilom. Književni stručnjaci uglavnom se slažu da je jezik književnosti drugačiji od funkcionalnih stilova jezika jer u književnoumjetničkim djelima ima mnoštvo nestandardnojezičnih elemenata. Književnoumjetnički, odnosno beletristički stil obilježen je osebnim i jedinstvenim izričajem, ali na neki način ipak ispunjava određenu funkciju te je u istraživanju udžbenika promatran i analiziran kao funkciolekt.

5.2.3.b. Jezik struke

Jezik struke razvija se unutar pojedine jezične zajednice; utemeljen je zajedničkim stručnim znanjem te obilježen komunikacijskom potrebom i stručnim interesom povezanim sa stručnim znanjem. Jezik struke karakteriziraju i dodatne specifičnosti, poput bogatstva stručnih termina i riječi struke, posebnih leksičkih obilježja te uporabe određenih vrsta riječi (npr. složenica, kratica, izvedenica), konverzije, mnoštva posuđenica i ponavljanja određenih sintaktičkih obilježja. Za jezik struke karakteristične su i točnost, jednoznačnost, razumljivost, ekonomičnost i normiranost u tekstualno strukturalnom području (Filipan-Žignić, 2007).

Jezikom struke bavio se i Hoffman (1985) koji u obzir uzima jezična sredstva koja stručnjaci koriste unutar određenoga stručnoga ili znanstvenoga područja. Njegova definicija jezika struke glasi: „Zbir svih jezičnih sredstava koje se koriste u određenom strukom omeđenom komunikacijskom području kako bi se zajamčilo razumijevanje među ljudima djelatnima u tome području“ (ibid., str. 53).

U jezik struke, odnosno pseudostruke također ulazi i jezik publicistike (ibid.). Publicistički je stil jedan od najsloženijih funkciolekata jer obuhvaća područje pisane, slušane i gledane informacije (tiskovine, radio i televizija). U njemu većinom prevladava korištenje standarda, uz manja odstupanja u slobodnijim podstilovima (npr. feljtoni).

Novija izdanja navedene autorice također obrađuju tematiku publicističkoga stila. Publicistički stil nastoji biti što korektniji i standardiziraniji jer je „ širok krug primatelja koji u publicističkom stilu traže osnovu za vlastito ispravno komuniciranje u govoru i pismu“ (Sobo, Filipan-Žignić, 2018).

5.2.3.c. Znanstveni stil

Osnovna obilježja znanstvenoga stila su: racionalnost, ekonomičnost i objektivnost. Također, jedna od značajnijih odlika ovoga stila je ta da on nije podložan utjecajima ostalih stilova. Svaki tekst pisan znanstvenim stilom mora se pridržavati normi standarda.

U znanstvenome se stilu razlikuju tri podstila: strogo znanstveni funkcionalni podstil, znanstveno-popularni podstil te pedagoški funkcionalni podstil. Pedagoškim podstilom pišu se školski udžbenici te se u njemu ogledaju karakteristike publicističkoga stila, a za znanstveno-popularna djela namijenjena širokoj publici (npr. znanstveno-popularne televizijske i radijske emisije) karakteristično je supostojanje osobina znanstvenoga i publicističkoga stila (Sobo, Filipan-Žignić, 2018).

5.2.3.d. Razgovorni stil

Kod razgovornoga stila moguća su odstupanja od standardnih normi, za što su uglavnom odgovorni obrazovanje govornika, komunikacijska situacija i namjera govorenja. Bijelić (2009) navodi karakteristike razgovornoga stila, a to su: jednostavnost, nepripremljenost, spontanost, neslužbenost, opuštenost i reduciranost s ciljem da se da što više obavijesti uz što manje napora.

Razgovorni se stil često nalazi na razdiobi između standarda i nestandarda jer zbog specifične uporabe kolokvijalizama uglavnom odstupa od norme. Ovaj stil se ne odnosi isključivo na usmeni govor, već i na pisani pa se tako često pojavljuje u raznim zapisima, pismima, bilješkama, porukama, porukama e-pošte itd.

5.2.3.e. Jezik reklame

Jezik reklame odlikovan je, naravno, rječnikom i oblicima specifičnima za područje reklame, ali nije u potpunosti namijenjen komunikaciji strogo određene društvene grupe, već je artifičijelan i usmjeren određenom djelovanju. On je kratak i sažet, jasan i uvijek razumljiv primateljima poruke. Jezik reklame gotovo je uvijek povezan sa slikom te obiluje neologizmima i pseudostručnim pojmovima (Filipan-Žignić, 2007, 2012).

U današnjemu dobu posebice je interesantan jezik reklama na internetu kojima je društvo okruženo. Filipan-Žignić (2012) iznosi zaključke istraživanja jezika reklama na internetu: specifična je pojava anglizama, pojava neologizama, skraćenih riječi i rečenica, korištenje raznih simbola (emotikona i sl.), korištenje gramatički nepravilnih jezičnih konstrukcija i sl.

Reklame svoje težište stavljaju na privlačenje određenih ciljnih skupina pa se tako u jeziku reklama često nailazi i na druge varijetete, primjerice jezik svakodnevice, jezik mladih itd. Jezik reklama na internetu, ali i onih općenito, može pridonijeti upoznavanju učenika s funkciolektima jer su učenici konstantno „bombardirani“ reklamama i sličnim sadržajima i takav način komunikacije im je vrlo blizak.

5.2.4. Mediolekti

Već poznata činjenica da promjene u društvu za sobom povlače i promjene u jeziku odrazila se i na komunikaciju potaknutu razvojem novih medija. Njena su obilježja interaktivnost, virtualnost, ekonomičnost i pristupačnost komunikacijskih kanala. Filipan-Žignić (2012) proučava i iznosi karakteristike komunikacije novim medijima; pošiljatelj i primatelj dijele svoja razmišljanja s drugim sudionicima u komunikaciji, koriste se jednoznačnim kodovima i odabiru vrlo specifičan jezik komunikacije.

Korištenje mediolekata, posebice jezika novih medija je obilježeno ležernim stilom, odnosno korištenjem raznih kratica, pokrata, emotikona, učestaloj uporabi interpunkcijskih znakova (npr. trotočja), dijalektizama, anglicizama, neologizama, vulgarizama itd. Ono što je primjetno u takvoj komunikaciji jest također korištenje nedovršenih rečenica ili pak ograničen vokabular jer sve tendira ka tome da komuniciranje među sudionicima bude što brže i efikasnije.

U komunikaciji novim medijima se isprepliće mnogo oblika komunikacije i vrsta medija, a ono što je posebno značajno jest da se usporedno uz prijenos podataka otvara mogućnost i

njihova memoriranja na mreži. Danas najpoznatiji oblici komunikacije na internetu odvijaju se putem elektroničke pošte, weba (*World Wide Web*), daljinskog preuzimanja datoteka (FTP), foruma, blogova, zatim društvenih mreža poput *Facebooka*, *Twittera*, *WhatsApp*, *Vibera*, *Instagrama*, *TikToka* i brojnih drugih.

Novi mediji u velikoj mjeri utječu na komunikaciju i jezik mladih pa tako više ne postoji jasna granica između pisma i govora, već je „... u komunikaciji elektroničkom poštom, SMS-om, *Facebookom*, *Twitterom*, u blogovima ili pričaonicama zavladao pismo s elementima govora“ (ibid., str. 11). Mladi, korištenjem jezika novih medija, eksperimentiraju, stvaraju nova pravila i konvencije u jeziku. Zanimljive rezultate istraživanja o danas već pomalo izumirućoj komunikaciji SMS-ovima koja se ogleda u korištenju tekstova punih kratica daju Dürscheid (2010) i Crystal (2011). Oni navode da kratice u tekstovima SMS poruka ne nastaju samo zbog ograničenog prostora za unos poruke (najviše 160 alfanumeričkih znakova po poruci), nego su prije svega dokaz da se autor poruke zna služiti specifičnim jezikom toga medija.

Jezik SMS-a i jezik interneta neosporivi su način komunikacije današnje mladeži. Često se na takav način pisanja gleda s prijezirom, odnosno kao na pisanje prepuno grešaka te se mlade etiketira kao nepismene. Međutim, Filipan-Žignić (2012), utemeljeno na višestrukim istraživanjima jezika novih medija, izražava suprotan stav onomu da takva komunikacija kvari standardni jezik. Ona tako ističe „da se ne treba bojati da će novi načini pisanja pokvariti jezik, već da se radi samo o mijeni jezika koja je imanentna jeziku i koja se događala oduvijek“ (ibid., str. 181).

Unatoč munjevitom razvoju komunikacije novim medijima, mladi nisu nepismeniji nego prije jer u školskim uradcima i dalje pišu isključivo koristeći standard, i to na materinskom, ali i na stranome jeziku. Slična situacija vidljiva je i u komunikaciji s odraslima, pri kojoj djeca uglavnom tendiraju korištenju standardnijih normi, dok se u slobodno vrijeme i vršnjačkoj komunikaciji služe jezikom novih medija. Stoga nipošto ne treba ignorirati jezik novih medija u udžbenicima jer su oni postali ravnopravni činioци učeničke svakodnevice i njihove komunikacije.

5.2.5. Regiolekti

Teritorijalno raslojavanje jezika uključuje regionalne i lokalne varijetete. Mjesni govor ubraja se u domenu dijalekata, a urbani govor u domenu regiolekata. Drugim riječima,

dijalekt je lokalni, a regiolekt regionalni varijetet. Löffler (2003), govoreći o podjelama na dijalekte i regiolekte, odnosno njihovim razlikama kaže da dijalekte razumije samo ograničen broj govornika.

Regiolekte obilježava utemeljenost na dijalektima, ali su oni, unatoč tomu, bliži standardu. Njima se koriste govornici različitih materinskih dijalekata koji u formalnoj i neformalnoj komunikaciji gravitiraju istom području. U nastavku teksta bit će prikazane neke od definicija regiolekata.

Mićanović (2006.a) primjerice navodi: "... tim se terminom pokriva i jedan tip varijeteta između standarda i dijalekta koji pokazuje prepoznatljivu regionalnu obojenost, ali ne sadrži izrazite dijalektizme, odnosno terminom regiolekt pokrivaju se brojne regionalne varijante govorenoga jezika koji više nije dijalekt, ali nije ni standard" (ibid., str. 12).

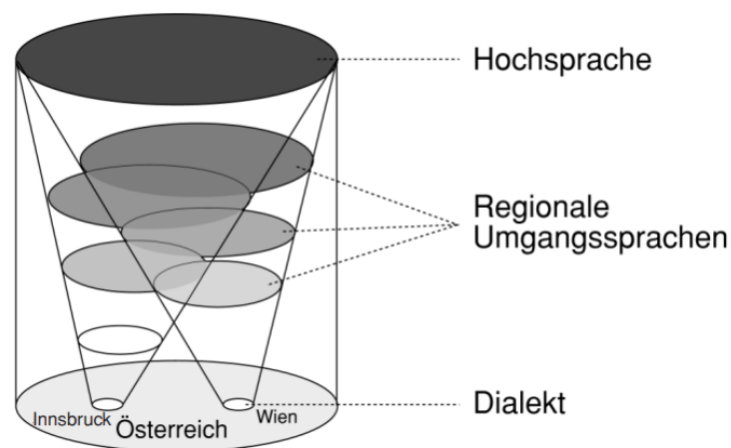
Sobo i Filipan-Žignić (2018) slično tumače obilježja regiolekta: "Regiolekt se smjestio između standarda i dijalekta, karakterizira ga prepoznatljiva regionalna obojenost koja odstupa od dijalekta, a nije dostigla nadregionalnost standarda iako su njegovi oblici razumljivi i na nadregionalnoj razini, što nije slučaj kod dijalekata" (ibid., str. 83). Primjetno je da su regionalni varijeteti predstavljaju varijetete njemačkoga jezika koji su regionalno ograničene uporabe.

S druge strane, dijalekti se koriste u vrlo skućenom komunikativnom opsegu te sadrže osnovne zajedničke osobine mjesnih govora koje obuhvaćaju. Također je potrebno naglasiti da uporaba dijalekata nije ograničena samo prostorno, već ovisi i o pripadnosti određenom društvenom sloju, kao i o govornoj situaciji. Dijalekti, dakle, nadilaze svoje geografske granice i ujedno predstavljaju određenu psihološku i simboličku vrijednost jer se vežu uz osjećaj nacionalne, političke i kulturne pripadnosti. Još jedno specifično obilježje dijalekata jest pojavljivanje samo u govorenome obliku. Na dijalekte se upravo zbog toga općenito gleda kao na manje vrijedne jezične varijetete.

U društvu vlada uvriježeno mišljenje da se dijalektom služe niži društveni slojevi, iz manjih sredina, u privatnim situacijama, a standard koriste pripadnici viših društvenih slojeva, u formalnim komunikacijskim situacijama (ibid.). Unatoč mišljenju da je standard vrjedniji i ispravniji od dijalekata, treba naglasiti da su upravo dijalekti temelj svakoga standarda. Većina europskih standardnih jezika razvila se iz dijalekata koji se govore u glavnim gradovima. Zanimljiv je primjer standardnoga njemačkoga jezika (*Hochdeutsch*) koji se u

početku odnosio na sve germanske dijalekte, a kasnije razvio na temelju srednjenjemačkih i gornjenjemačkih dijalekata.

Na slici niže bit će prikazan model unutarjezične hijerarhije standarda, regiolekata i dijalekata (*Standard-Substandard-Nonstandard*) na primjeru Austrije. Vidljivo je da dijalekti govoreni na područjima Innsbrucka i Beča (uski komunikacijski opseg) šire svoj radijus djelovanja kroz regiolekte koji se sve više približavaju nadregionalnome standardu.

Slika 8. Komunikativni opseg standardnog jezika i dijalekata (1978, (1994), str. 132)

Sociolingvistika promatra razlike između dijalekta i standarda, a one su najuočljivije u tome što je dijalekt prostorno ograničen i monofunkcionalan, a standard nadregionalan i polifunkcionalan. Standard slovi kao prestižan jezik koji je pravilniji, izražajniji i suptilniji dok se na dijalekt gleda kao na osiromašen, nedovoljno profinjen i nedovoljno gramatički formiran jezik. Kapović (2006) napominje da su dijalekti varijeteti kojima ljudi doista izvorno govore, dok je standard samo pomoćno, umjetno stvoreno sredstvo komunikacije. Zato bi kod učitelja trebalo razviti svijest o toj činjenici te ih tijekom izobrazbe senzibilizirati za odnose između standarda i nestandardnih oblika kako bi ih oni više tolerirali i primjenjivali u nastavi.

Širenje granica Europske Unije i proces globalizacije su, među ostalim, ostavili traga i na regionalne identitete govornika. Regiolekte i dijalekte se više ne promatra kroz prizmu manje vrijednih varijeteta, već ih se doživljava pozitivno, kao način isticanja kulturoloških različitosti, odnosno vlastitih vrijednosti.

Što se istraživanja udžbenika tiče, s obzirom na to da se dijalekti rabe u vrlo skučenom komunikacijskom opsegu, pošlo se od pretpostavke da se oni u udžbenicima neće pojavljivati, već su se kao varijetet promatrali regiolekti. Nacionalni standardni varijeteti; austrijski i švicarski standard su se također tretirali kao regiolekti.

6. VARIJETETI I UČENJE STRANOGA JEZIKA

Unatoč povećanom interesu lingvisti za područje jezičnih varijeteta, istraživanja vezana uz ovu tematiku i dalje su, nažalost, malobrojna. Jedno od hrvatskih istraživanja vezano uz razinu komunikacijske kompetencije učenika u pisanju i govorenju provela je Bagarić (2007). Rezultati usporedbe komunikacijskih vještina učenika koji uče engleski i njemački jezik u Hrvatskoj ukazali su na nezadovoljavajuću razinu vještina koje učenici postižu u njemačkom kao stranom jeziku, nakon istoga ili čak većega broja godina učenja jezika.

U već spomenutom istraživanju Horvatić-Čajko (2009) također je potvrđena nedovoljna razina komunikacijskih kompetencija i vještina u stranomu jeziku. Dok se učenici engleskoga jezika dobro snalaze u jezičnim situacijama, učenici njemačkoga jezika tek osrednje vladaju gotovo svim sastavnicama komunikacijskih kompetencija, kako u govoru, tako i u pisanju.

Razlog svemu navedenomu zasigurno leži i u činjenici da učenici koji uče njemački jezik imaju manje autentičnoga kontakta s njemačkim jezikom, odnosno da se u nastavi rijetko koriste autentične komunikacijske situacije, a u svakodnevnome su okružju djeca češće izložena utjecaju engleskoga jezika. Stoga ih u nastavi njemačkoga kao stranoga jezika treba više suočavati s različitim svakodnevnim situacijama te uvesti veći broj jezičnih varijeteta kako bi bili pripremljeni za konkretne životne situacije u kojima će se, osim standardnog jezika, susretati i s različitim varijetetima. O tome je pisao i Spiekermann (2007), naglasivši da cilj nastave njemačkoga jezika nije poučavanje pukoga standarda, već jezika svakodnevice, a on se nikako ne smije poistovjetiti sa standardnim varijetetom jer korištenje različitih varijeteta odgovara jezičnoj realnosti.

U nastavi stranih jezika varijeteti i dalje glase kao netočni, nepravilni, a čest je slučaj i da učitelji ispravljaju njihovu uporabu. Istraživanje Sobo i Filipan-Žignić (2018) ukazalo je na to da učitelji nisu dovoljno upoznati s jezičnom raznolikošću i njenom važnošću za nastavu njemačkoga jezika, što samo potvrđuje da je većina učitelja još uvijek usmjerena na tradicionalni obrazovni sustav te da jezične varijetete u nastavi promatraju kao suvišne, tj. nepotrebne.

Bogatstvo svakoga jezika leži upravo u njegovoj složenosti, čiji su sastavni dijelovi svi jezični varijeteti. Stoga je važno različite varijetete više ne promatrati kao prijetnju standardnom jeziku, već kao obogaćivanje jezika i sredstvo povećanja komunikacijske kompetencije učenika.

6.1. Varijeteti u udžbenicima i nastavi njemačkoga jezika i njihovo istraživanje

Budući da je udžbenik još uvijek jedno od najvažnijih sredstava posredovanja stranoga jezika u nastavi stranih jezika, potrebno je da u njemu budu zastupljeni različiti varijeteti, a ne da se u nastavi stranih jezika podučava gotovo samo standardni jezik. Autorice Sobo i Filipan-Žignić (2018) iznose mišljenje da je u udžbenike, osim saveznonjemačkog standardnog jezika, potrebno uvrstiti i varijante standarda (posebice austrijskoga, ali i u manjem dijelu švicarskoga njemačkoga).

Iako je kroz prošlost postojao interes za suodnos standardnog njemačkog jezika i varijeteta, odnosno njihovu zastupljenost u udžbenicima, radovi koji bi obuhvatili i analizirali nekoliko udžbeničkih serija i zastupljenost varijeteta u njima nisu postojali, ni u inozemnoj literaturi, niti u domaćoj. Stanje se mijenja 2016. godine kada Katica Sobo objavljuje doktorsku disertaciju pod mentorstvom Filipan-Žignić, a čiji su rezultati predstavljeni u njihovoj zajedničkoj knjizi (Sobo, Filipan-Žignić, 2018). One su htjele istražiti prate li udžbenici za njemački jezik suvremeni razvoj cjelokupnoga njemačkoga jezika, odnosno u kojoj mjeri sadrže različite jezične varijetete, imajući pritom na umu činjenicu da uvelike zastupljeno poučavanje isključivo standarda ne odgovara jezičnoj realnosti zemalja njemačkoga govornoga područja. To je istraživanje po prvi put u RH na kompleksan način ispitalo zastupljenost različitih varijeteta na većem broju udžbenika. U nastavku teksta bit će pobliže opisana metodologija samoga istraživanja.

Istraživanje Sobo i Filipan-Žignić (2018) se odvijalo u dva dijela. Prvo se istraživala zastupljenost pojedinih varijeteta (standardnoga jezika, sociolekata, funkciolekata, mediolekata i regiolekata) u udžbenicima za nastavu njemačkoga jezika kao prvoga i kao drugoga stranoga jezika u osnovnim školama (1. – 8. razreda) na teritoriju RH, od šk. god. 2010./2011. do 2013./2014., prema tadašnjemu važećemu katalogu MZOS-a o obveznim odobrenim udžbenicima i dopunskim sredstvima za osnovnu školu. Ukupan broj istraženih udžbenika za njemački kao I. strani jezik iznosio je 23, a za njemački kao II. strani jezik 24 (sveukupni broj istraženih udžbenika bio je 47).

Jezik mladih i jezik svakodnevnice bili su proučavani u okviru sociolekata; jezik struke, jezik literature i jezik reklame kod funkciolekata; jezik novih medija (npr. jezik weba, Facebooka, SMS-a, elektroničke pošte i pričaonica) kod mediolekata, a kod regiolekata su se proučavali jezik gradova i regija te dijalekti, iako se za dijalekte pretpostavljalo da ih neće biti u udžbenicima. Analiziranje je obuhvatilo sve tekstualne sadržaje udžbenika, osim sadržaja na hrvatskome jeziku (imena autora, podataka o nakladniku, preporuka za korištenje udžbenika, tumačenja znakova, prijevoda zadataka i dr.). Popisi sadržaja udžbenika te dodaci koji se nalaze na kraju udžbenika (rješenja zadataka, popisi nepravilnih glagola, objašnjenja gramatike, rječnici i sl.) također nisu bili analizirani. U slučajevima kombinacije hrvatsko-njemačkih tekstova, u obzir je bio uzet samo njemački dio teksta.

Istraživani su udžbenici sljedećih izdavača; za njemački kao prvi strani jezik analizirani su udžbenici Školske knjige, Alfe, Profila te Neodidacte, dok su za njemački kao drugi strani jezik u obzir uzeti još i udžbenici Kletta. Nezavisne varijable u istraživanju zastupljenosti varijeteta u udžbenicima bile su: njemački kao I. i njemački kao II. strani jezik, godine učenja njemačkoga kao stranoga jezika te izdavač. One su se promatrale u odnosu na zavisne varijable, odnosno: standardni varijetet, sociolekt, funkciolekt, mediolekt te regiolekt.

Glavni instrument u provedbi analize udžbenika bio je računalni program *Oxford WordSmith Tools 6.0*. Prije obrade navedenim programom, svi su odabrani udžbenici skenirani, nakon čega je uslijedio pregled skeniranih sadržaja te eliminiranje onih nepotrebnih. Sljedeći korak bio je detaljno ispravljanje pogrešaka do kojih je došlo prilikom skeniranja (pogrešno napisanih riječi: ispuštenih slova, prijeglasa i sl.). Tek nakon ovih opsežnih priprema, tekstovni sadržaji udžbenika bili su spremni za obradu računalnim programom. Nakon obrade programom *Oxford WordSmith*, obrada se nastavila u programu *Excel*, tako da su iz ukupnog fonda riječi određenoga udžbenika izdvajani pojedini varijeteti (funkciolekt, sociolekt, mediolekt i regiolekt) te je njihov postotak zabilježen u zasebne tablice. Na taj je način omogućen uvid u postotke pojedinih varijeteta u odnosu na ukupan korpus.

Drugi je dio istraživanja, dakle, obuhvatio prikaz rezultata analize udžbenika i zastupljenosti varijeteta u njima. Na kraju slijedi usporedba dobivenih rezultata za njemački kao I. strani jezik i njemački kao II. strani jezik.

Daljnji tijek teksta donosi prikaze rezultata istraživanja. Dobiveni rezultati bili su važna okosnica za novo istraživanje provedeno u svrhu ovoga diplomskoga rada, kako bi se

usporedili eventualni pomaci u zastupljenosti varijeteta njemačkoga jezika u današnjim udžbenicima.

Sobo i Filipan-Žignić (2018) prikazale su sljedeće rezultate istraživanja zastupljenosti varijeteta u udžbenicima njemačkoga jezika: analizom je utvrđeno da su svi varijeteti, osim standarda, izrazito slabo zastupljeni i ne prelaze 2,540 % svih varijeteta, osim onoga standardnoga kod udžbenika *Hurra! Deutsch! 1* za njemački kao I. strani jezik, odnosno 1,464 % kod udžbenika za II. strani jezik (najviša je ukupna zastupljenost svih drugih varijeteta, osim standarda, u udžbeniku *Klick auf Deutsch 5*, za osmi razred, peta godina učenja).

Što se regiolekata tiče, upravo su oni vrsta varijeteta koja se u udžbenicima najrjeđe pojavljuje ili pak u potpunosti izostaje. Situacija je jednaka i u udžbenicima za I. strani jezik i u onima za II. strani jezik. Najmanje regiolekata zabilježeno je u udžbeničkoj seriji *Hurra! Deutsch!* u kojoj se regiolekti uopće ne pojavljuju u čak četiri udžbenika (*Hurra!Deutsch! 1, 3, 5 i 7*).

Funkciolekti se češće pojavljuju u udžbenicima za I. strani jezik u nižim razredima jer, kako navode autorice: „Kod funkciolekata uglavnom se radi o jeziku književnosti odnosno brojalicama i pjesmicama“ (ibid., str. 214). Udžbenik koji prednjači po zastupljenosti funkciolekata je *Hurra! Deutsch! 1*, no on uz njih više ne sadrži niti jedan daljnji varijetet, osim standarda. Udžbenici za njemački kao II. strani jezik obuhvaćaju manje funkciolekata od udžbenika za I. strani jezik. Najveća vrijednost zabilježena je u udžbeniku *Deutsch mit Gretchen 3* (udžbeniku za 6. razred, 3. god. učenja) i iznosi 0,960 %. U svim drugim udžbenicima ne prelazi 0,501 %.

Sociolekti su nešto zastupljeniji u udžbenicima za II. strani jezik nego za I. strani jezik. U udžbeniku za 8. razred *Klick auf Deutsch 5* zabilježena je njihova prisutnost od 0,599 %, što je ujedno bio i najveći postotak zastupljenosti u svim analiziranim udžbenicima. Udžbenici za I. strani jezik sadrže jako malo sociolekata, a u nekima se oni niti ne pojavljuju (npr. u udžbenicima *Auf die Plätze, fertig, los! 1* i *Hurra! Deutsch! 1*). Autorice napominju da sociolekti koji se pronalaze u udžbenicima sadrže jezik mladih, ali su te referentne vrijednosti preniske, uzevši u obzir da su udžbenici namijenjeni ponajprije mladima (ibid.).

Kod mediolekata su ponovno vidljive razlike među udžbenicima za I. strani jezik i II. strani jezik. Tri udžbenika za I. strani jezik (*Applaus! 1 i 2* te *Hurra! Deutsch! 1*) uopće ne sadrže mediolekte, dok se u udžbenicima *Auf die Plätze, fertig, los! 1 i 2* pojavljuje se samo po jedan mediolekt. To je donekle i razumljivo jer je riječ o udžbenicima za prvi i drugi

razred osnovne škole, kada učenici još nisu dovoljno upoznati s novim medijima. Situacija se mijenja u udžbenicima za II. strani jezik, od kojih svaki sadrži mediolekte. Najveća zastupljenost mediolekata očituje se u udžbeničkim serijama *Klick auf Deutsch*. Tako je u tome udžbeniku za 7. razred, četvrta godina učenja (*Klick auf Deutsch 4*) dobivena zastupljenost mediolekata od 0,595 % te u udžbeniku *Klick auf Deutsch 5* (8. razred, peta godina učenja) vrijednost od 0,639 %. Iako je analiza udžbenika pokazala nešto veću zastupljenost mediolekata naspram ostalih varijeteta, oni bi u udžbenicima trebali biti više zastupljeni jer „... bi to doprinijelo aktualnosti jezika udžbenika i zasigurno bi povećalo motivaciju učenika za učenje njemačkoga jezika jer je mladima danas nezamisliv svakodnevni život bez medija“ (ibid., str. 215).

Nezavisna varijabla „izdavač“ pomogla je istraživačicama da promatraju prosječne zastupljenosti jezičnih varijeteta u udžbenicima različitih izdavačkih kuća. Tako je dobiven rezultat da udžbenici izdavača *Neodidacta* sadrže najveću prosječnu zastupljenost svih varijeteta (1,217 % u udžbenicima za I. strani jezik i 1,031 % u udžbenicima za II. strani jezik). Nasuprot tomu, izdavač *Školska knjiga* u udžbenicima za II. strani jezika ima samo 0,482 % varijeteta, što je ujedno najniža vrijednost od svih analiziranih izdavača. U udžbenicima za I. strani jezik vrijednost pak iznosi 1,052 %, pri čemu je vidljiv raskorak.

Nadalje, izdavač *Profil* varijetete u svojim udžbenicima obuhvaća tako da se u onima za I. strani jezik pojavljuje prosječno 0,716 % svih varijeteta, dok u udžbenicima za II. strani jezik vrijednost doseže 1,029 %. Nešto veću prosječnu vrijednost varijeteta donosi izdavač *Klett*, čiji su analizirani udžbenici bili oni namijenjeni učenju njemačkoga kao II. stranoga jezika. U njima je zabilježena vrijednost zastupljenosti varijeteta od 1,031 %.

Najniže zabilježene vrijednosti među svim izdavačima udžbenika očituju se kod izdavača *Alfa*, u čijim udžbenicima za I. strani jezik prosječna vrijednost iznosi 0,312 %. Za II. strani jezik nema prevelikoga odstupanja te je tako zabilježena vrijednost od 0,626 %.

Razlog nedovoljne zastupljenosti svih jezičnih varijeteta, osim standarda, autorice vide u nedovoljno definiranim preporukama za zastupljenost pojedinih varijeteta u nastavi, odnosno u nedovoljnom tematiziranju ovoga područja i u samome kurikulumu. Mišljenja su da bi se autorima udžbenika trebale dati konkretne upute i poticaji glede povećanja zastupljenosti varijeteta. Ukoliko se to neće primjenjivati, uzrokovat će daljnju „... slabu zastupljenost u nastavi jer se učitelji neće usuditi koristiti varijetetima kojih nema u udžbeniku koji rabe u nastavi, niti ih izričito ne navodi kurikulum“ (ibid., str. 215-216). Priliku za pozitivan rast trenda

uporabe varijeteta u udžbenicima i nastavi autorice vide u kurikularnoj reformi. Stoga je u ovome diplomskome radu cilj istražiti nove udžbenike prema sličnoj metodologiji te usporediti dobivene rezultate s rezultatima navedenih istraživanja (Sobo, Filipan-Žignić 2018) kako bismo vidjeli postoji li temelj u udžbenicima za postizanje viših komunikacijskih kompetencija učenika koji uče njemački jezik u školi.

7. ISTRAŽIVANJE UDŽBENIKA LOGISCH! A 2.2. NEU I GUT GEMACHT! 8

Istraživanje provedeno za potrebe ovoga diplomskoga rada obuhvatilo je nove udžbenike, napisane prema Kurikulumu za nastavni predmet Njemački jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj iz 2019. godine ([Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Njemački jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj \(nn.hr\)](#)), kako bi se vidjelo u kojoj su mjeri jezični varijeteti u njima zastupljeni te usporedilo s rezultatima prethodnoga istraživanja Sobo i Filipan-Žignić (2018).

7.1. Cilj istraživanja udžbenika

Ovo je istraživanje obuhvatilo dva udžbenika različitih izdavača, od kojih su oba namijenjena učenicima koji njemački jezik uče kao prvi strani jezik. Istraživali su se sljedeći udžbenici: *Logisch! A 2.2. neu* izdavača *Profil Klett* (sedmi razred, sedma godina učenja) i *Gut gemacht! 8* izdavača *Školska knjiga* (osmi razred, osma godina učenja).

Cilj samoga istraživanja bio je analizirati nove udžbenike već poznatih izdavača te usporedbom rezultata s onima dobivenim u istraživanju Sobo i Filipan-Žignić (2018) uvidjeti sadrže li udžbenici temelj za postizanje viših komunikacijskih kompetencija učenika koji uče njemački jezik u osnovnoj školi. Pri istraživanju se pošlo od hipoteze da je u udžbenicima *Logisch! A 2.2. neu* izdavača *Profil Klett* (sedmi razred, sedma godina učenja) i *Gut gemacht! 8* izdavača *Školske knjige* (osmi razred, osma godina učenja), koje je odobrio MZO i koji su u uporabi u ovom trenutku, zastupljeno više varijeteta nego li je to bio slučaj u udžbenicima istih izdavača za istu godinu učenja u prethodnome razdoblju koje su istraživale Sobo i Filipan-Žignić. S obzirom na to da je u udžbenike, ali i u samu nastavu potrebno implementirati što veći broj jezičnih varijeteta, promatrat će se eventualni pomak u njihovoj zastupljenosti u odnosu na istraživanje iz 2018. godine.

Kao što je već opisivano u prethodnim poglavljima, uočljivo je da učenici na kraju osnovnoškolskoga obrazovanja jednostavno nisu sposobni uspješno komunicirati na stranome jeziku, a taj se problem posebice ističe kada je riječ o komunikaciji s izvornim govornicima njemačkoga govornoga područja. Za postizanje prave višejezičnosti, od velikoga je značaja razviti komunikacijsku kompetenciju kod učenika, pri čemu se više ne teži oblikovanju učenika kao izvornih govornika, već ih je primarno osposobiti za komunikaciju na više jezika, odnosno pripremiti ih na uspješnu komunikaciju s izvornim govornicima. Durrell (2004.a) tako napominje da će se učenici već u početnoj fazi komunikacije s izvornim govornicima

susretati s raznolikim varijacijama jezičnih oblika, na što ih je potrebno pripremiti još tijekom školovanja.

Nastava njemačkoga jezika zasniva se uglavnom na poučavanju standardnoga njemačkog jezika, a zanemaruju se ostali jezični varijeteti (u nekim slučajevima čak u potpunosti i izostaju). Takav pristup ne odgovara jezičnoj realnosti u zemljama njemačkoga govornog područja. Za usvajanje komunikacijskih i socijalnih kompetencija učenika te samim time i uključivanje u proces europske integracije potrebna je odgovarajuća programska podrška. Važno je da i učitelji u svojoj nastavi uvode varijetete, ali je prvenstveno udžbenik sredstvo koje jamči da će barem određeni dio varijeteta ući u nastavu i zato je udžbenike važno istražiti i usporediti ima li napretka u novim udžbeničkim serijama. O važnosti udžbenika u nastavi stranih jezika pisale su Sobo i Filipan-Žignić (2018): „Udžbenik kao glavni izvor znanja, sredstvo i medij u nastavi učiteljima pruža sigurnost i stručnost u izboru, oblikovanju i progresiji sadržaja“ (ibid., str. 104). Upravo se zato učitelji uglavnom pridržavaju jezika udžbenika, odnosno standardnoga varijeteta i u nastavi rijetko koriste varijetete.

Ono na što također treba obratiti pažnju jest u kojoj mjeri udžbenici za njemački jezik prate razvoj suvremenog njemačkog jezika. Učenici ne moraju usvojiti sve varijetete, ali je od iznimne važnosti da se u nastavi s njima susretnu i upoznaju kako bi razvili svijest o jezičnoj raščlanjenosti i bili svjesni jezične realnosti zemalja u kojima se učeni jezik govori.

7.2. Metodologija istraživanja

Istraživani su, dakle, udžbenici *Logisch! A 2.2. neu* za sedmi razred te *Gut gemacht! 8* za osmi razred koji pripadaju skupu udžbenika po kojima se u Republici Hrvatskoj realizira nastava njemačkog kao prvoga stranoga jezika. Navedeni su udžbenici aktualni u trenutnoj šk. god., 2022./2023. te su napisani u skladu s novim Kurikulumom. Odabrani su udžbenici za više razrede osnovne škole jer se pošlo od pretpostavke da će u toj dobi učenici već biti upoznati s jezičnom raznolikošću i raščlanjenošću te se očekivalo da će i zastupljenost varijeteta u udžbenicima također biti nešto viša nego u udžbenicima za niže razrede, uzevši također u obzir da je riječ o prvome stranome jeziku.

Istraživanjem su bile obuhvaćene sve vrste tekstova u odabranim udžbenicima (uključujući vježbe i gramatička pojašnjenja kao sastavne dijelove pojedine lekcije). Tekstovi i vježbe u kojima se pojavljuje krivi redosljed (točno napisanih) riječi uzeti su u obzir, budući da se polazi od toga da će ih učenici pravilno riješiti te tako dobiti točan i potpun tekst. U analizi su

uzete u obzir i vježbe u kojima učenici trebaju povezati pojedine dijelove složenica, ako ti dijelovi samostalno čine cjelovite riječi.

Analizirale su se pojedinačne vrste riječi (imenice, pridjevi, glagoli), kao i frazeologizmi. Jezični varijeteti čija se zastupljenost istraživala jesu: standard, sociolekt, funkciolekt, mediolekt i regiolekt. Pod sociolektima su se posebice analizirali jezik mladih i jezik svakodnevice; funkciolekti su proučavani kroz jezik struke, jezik literature i jezik reklame; kod mediolekata se proučavao jezik novih medija (npr. jezik *weba*, *Facebooka*, *WhatsApp*, elektroničke pošte, pričaonica), dok se pod pojmom regiolekata proučavao jezik gradova, kao i dijalekti, iako se za dijalekte pretpostavilo da neće biti sadržani u udžbenicima.

Ono što pri istraživanju nije uzeto u obzir su sadržaji pisani na hrvatskome jeziku (imena autora, podaci o nakladniku, preporuke za korištenje udžbenika, tumačenja znakova, prijevodi zadataka i sl.). Nadalje, u tekstovima u kojima su prisutni i hrvatski i njemački tekst, u obzir je bio uzet samo njemački tekst. Popisi sadržaja udžbenika te dodaci na kraju udžbenika (rješenja zadataka, popisi nepravilnih glagola, objašnjenja gramatike, rječnici i dr.) također nisu bili obuhvaćeni istraživanjem.

Nezavisne varijable ovoga istraživanja bile su: njemački kao prvi strani jezik, godine učenja njemačkoga kao stranoga jezika i izdavač. Te su se varijable promatrale u odnosu na one zavisne koje su uključivale standardni varijetet, sociolekt, funkciolekt, mediolekt i regiolekt.

Glavni instrument za analizu udžbeničkih tekstova bila je mobilna aplikacija *Text Scanner OCR*, pomoću koje su se digitalna izdanja udžbenika skenirala i pretvarala u tekst. Nakon skeniranja uslijedio je pregled skeniranih sadržaja te eliminiranje onih nepotrebnih, poput tekstova na hrvatskome jeziku, popisa sadržaja, rječnika, brojeva i dr. U sljedećem koraku uslijedilo je detaljno ispravljanje pogrešaka nastalih prilikom skeniranja, a neke od njih su: pogrešno napisane riječi, ispuštena slova, prijeglasi itd. Naposljetku su obrađeni tekstovi prebačeni u računalni program *Microsoft Office Word 2016* kako bi se analiza mogla nastaviti putem računala. Pomoću funkcije tražilice izvlačili su se podaci o učestalosti pojavljivanja određenih varijeteta (u daljnjemu tekstu: *Frekvencija*.), odnosno o njihovom postotnom udjelu s obzirom na sveukupan broj riječi promatranoga udžbenika (u daljnjemu tekstu: %).

Slijede slikovni prikazi postupaka istraživanja koji ukratko predočavaju izgled sadržaja istraživanih udžbenika te njihovog skeniranog zapisa putem mobilne aplikacije *Text Scanner OCR*, odnosno prikaz skeniranoga teksta u programu *Microsoft Office Word 2016*. Zatim će

biti prikazane tablice koje daju uvid u zastupljenost određenih jezičnih varijeteta obzirom na ukupan broj riječi istraživanih udžbenika.

14

Elektronische Freunde

Wir lernen:
Zeitangaben | über Medien sprechen | jemanden höflich bitten oder auffordern | Anzeigen verstehen
Modalverben im Präteritum: durfte, musste, ... |
Verben mit Dativ und Akkusativ: Ich gebe dir einen Tipp.

1 Was ist denn das?
a Welche Dinge kennt ihr? Was kann man damit machen?

das Radio • das Telefon • der Plattenspieler mit Platten •
der Fernseher • der MP3-Player • der Computer mit Bildschirm •
der CD-Player • das Handy • der Nintendo • die Playstation •
das Tablet

Das schwarze Ding links oben ist ein Telefon.

b Hörst den Text. Ergänzt die Zeitleiste.

1876	1900	1950	1970	1981	2000
Telefon					

2 Medien in meiner Welt
a Welche Medien habt ihr? Welche verwendet ihr nicht mehr? Seit wann? Sammelt in der Gruppe und stellt die Ergebnisse vor.

Zeitangaben und Jahreszahlen
2008 = zweitausendacht
1990 = neunzehnhundertneunzig
Wann? → zwischen 1950 und 1970
von 2001 bis 2005
Seit wann? → seit 50 Jahren
seit 1989

Ich verwende meinen CD-Player nicht mehr. Seit wann?
Seit ein paar Jahren.

b Macht ein Interview mit euren Eltern. Welche Medien hatten sie? Welche verwenden sie jetzt? Schreibt einen Medienlebenslauf.

Meine Mutter hat 1980 das erste eigene Radio bekommen. Sie war damals 10 Jahre alt.

14

3 Medien im Alltag?
a Lest den Text. Welche Überschrift passt?
Schüler sind zwei Stunden täglich im Internet • Ab 10 Jahren sind (fast) alle online • Jungen und Mädchen chatten gern • Videos ansehen ist wichtiger als Netzwerke

Das Internet ist heute das wichtigste Medium. Und (fast) alle nutzen es: Nur 5 Prozent der Kinder in Aber von zehn Jahren können oder dürfen in Deutschland das Internet nicht benutzen. Ab 15 Jahren sind alle Jugendlichen normalerweise jeden Tag online. 10-Jährige sind etwa 20 Minuten täglich online, 16-Jährige circa zwei Stunden.
Die wichtigsten Aktivitäten sind Filme und Videos ansehen, soziale Netzwerke nutzen und Informationen für die Schule suchen.
Jungen spielen viel mehr als Mädchen. Wenn sie im Internet sind, spielen sie über 40% ihrer Zeit und chatten nicht oft. Mädchen verbringen ihre Internetzeit hauptsächlich in Chatrooms und spielen weniger als die Jungen.
Die Jugendlichen finden aktuelle Informationen meistens im Internet. Fernsehen und Zeitungen sind nicht so wichtig. Sie verwenden vor allem das Smartphone, wenn sie im Internet surfen. „Ohne Handy geht es nicht“, sagen sie.

b Lest den Text noch einmal. Was passt zusammen? Notiert die Sätze ins Heft.

1. Fast alle 10-jährigen Kinder	A täglich ca. zwei Stunden im Internet.
2. Alle 16-Jährigen in Deutschland sind	B dürfen in Deutschland das Internet benutzen.
3. Mädchen chatten	C benutzen sie meistens das Smartphone.
4. Jugendliche suchen aktuelle Informationen	D viel lieber und häufiger als Jungen.
5. Wenn Jugendliche ins Internet gehen,	E vor allem im Internet.

1. Fast alle 10-jährigen Kinder ...

4 Internet bei uns
a Wie benutzt ihr das Internet? Lest die Fragen und sammelt noch drei weitere Fragen. Macht einen Klassenspaziergang: Stellt jede Frage zwei anderen Schülern.

Wie lange bist du im Durchschnitt online?
Wer benutzt in der Familie das Internet am meisten?
Für welche Aktivitäten geklickst du online?

Wie lange bist du im Durchschnitt online?
Eva-Maria: 2 Stunden oder mehr
Frederik: ...

b Wie hat das Internet die Arbeit und das Leben verändert? Arbeitet zu dritt. Überlegt: Wer ist nicht mit dem Internet groß geworden? Wählt fünf Personen und macht Interviews mit ihnen. Präsentiert die Ergebnisse in der Klasse.

Was hat sich verändert: bei der Arbeit, beim Einkaufen, ...? Sind die Kontakte zu Freunden anders? Benutzen die Personen Medien heute anders?

42 zweikundvierzig dreikundvierzig 43

Slika 9. Udžbenik Logisch! A 2.2. neu, Profil Klett

← Scan result

Wir lernen:
Zeitangaben | über Medien sprechen | jemanden höflich bitten oder auffordern | Anzeigen verstehen
Modalverben im Präteritum: durfte, musste, ... |
Verben mit Dativ und Akkusativ: Ich gebe dir einen Tipp.

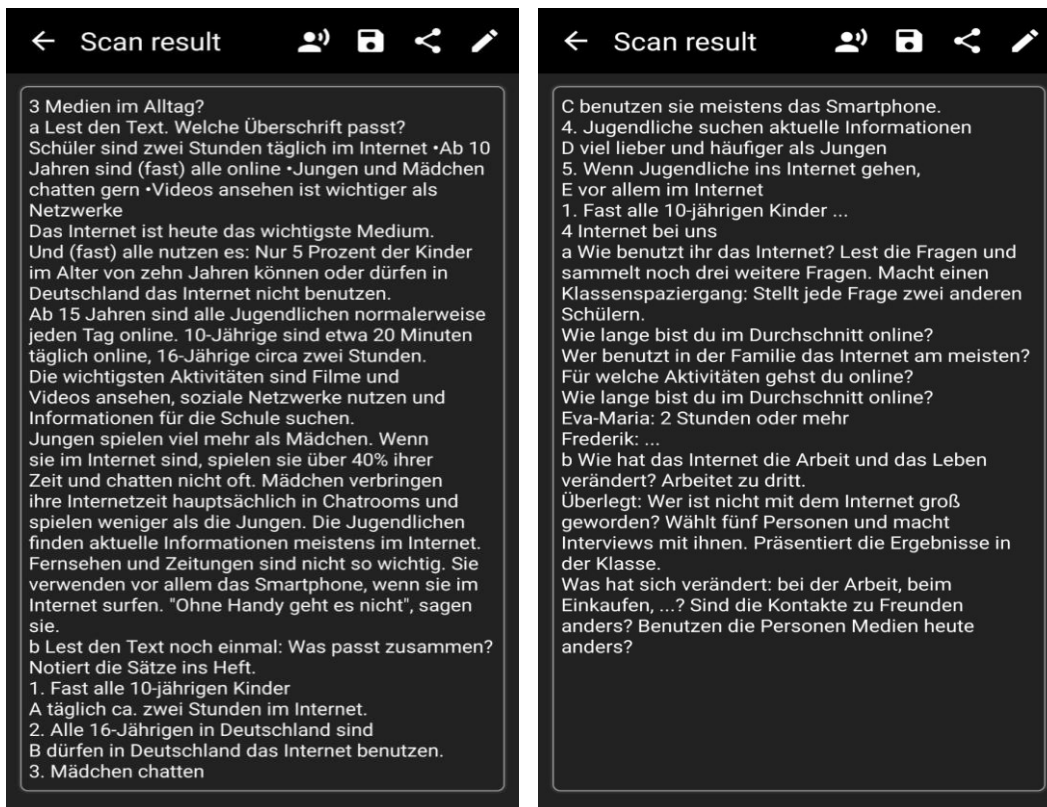
Elektronische Freunde
1 Was ist denn das?
a Welche Dinge kennt ihr? Was kann man damit machen?
das Radio • das Telefon • der Plattenspieler mit Platten
• der Fernseher • der MP3-Player • der Computer mit Bildschirm
• der CD-Player • das Handy • der Nintendo • die Playstation
• das Tablet
b Hörst den Text. Ergänzt die Zeitleiste.
1876
Telefon
1900 1930 1950 1970 1981 2000
Das schwarze Ding links oben ist ein Telefon.

2 Medien in meiner Welt
a Welche Medien habt ihr? Welche verwendet ihr nicht mehr? Seit wann? Sammelt in der Gruppe und stellt die Ergebnisse vor.
Ich verwende meinen CD-Player nicht mehr.
Seit wann?
Seit ein paar Jahren.
Zeitangaben und Jahreszahlen
2008 = zweitausendacht
1990 = neunzehnhundertneunzig
Wann? → zwischen 1950 und 1970

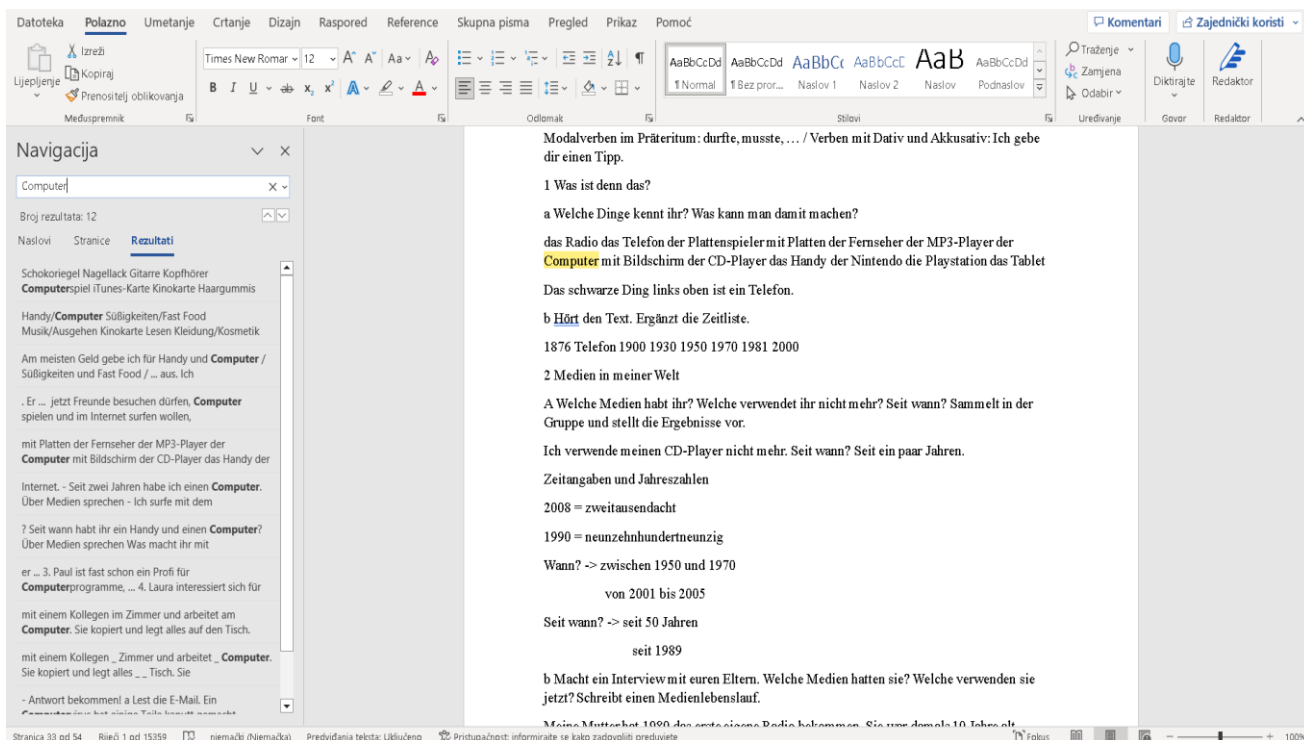
← Scan result

b Macht ein Interview mit euren Eltern. Welche Medien hatten sie? Welche verwenden sie jetzt?
Schreibt einen Medienlebenslauf.
Upišite ovdje za pretraživanje
Meine Mutter hat 1980 das erste eigene Radio bekommen. Sie war damals 10 Jahre alt.

Slika 10. Udžbenik Logisch! A 2.2. neu, str. 42, Profil Klett; skeniran pomoću aplikacije Text Scanner OCR

Slika 11. Udžbenik *Logisch! A 2.2. neu*, str. 43, *Profil Klett*; skeniran pomoću aplikacije *Text Scanner OCR*

Slika 12. Primjer pretraživanja varijeteta funkcijom tražilice u programu *Microsoft Office Word 2016*

7.3. Rezultati istraživanja

Slijedi prikaz dobivenih rezultata istraživanja udžbenika. Do konačnih rezultata istraživanja došlo se tako što je ispis svih pretraženih riječi, nakon obrade programom *Microsoft Office Word 2016*, prebačen u program *Excel* u kojemu je uslijedila daljnja obrada.

Ondje su iz ukupnoga korpusa riječi pojedinoga udžbenika izdvajani pojedini varijeteti (sociolekti, funkciolekti, mediolekti i regiolekti) te je bilježen njihov postotak. Tim se postupkom dobio uvid u postotke pojedinih varijeteta (osim standarda) u odnosu na ukupan broj riječi udžbenika.

7.3.1. Rezultati istraživanja udžbenika za sedmi razred (*Logisch! A. 2.2. neu*)

Primjeri jezičnih varijeteta dani su u tabelarnom prikazu. Zbog prostorne ograničenosti, u tablicama nisu navedeni svi primjeri, što je vidljivo korištenjem znaka „...“ u navođenju pojava. U *tablicama 5-8* izdvojeni su i prikazani poneki primjeri pojedinačnih varijeteta za udžbenik *Logisch! A 2.2. neu*.

Tablica 5. Primjer sociolekata u udžbeniku *Logisch! A 2.2. neu*

SOCIOLEKTI					
RIJEČ	FREKVENCIJA	%	RIJEČ	FREKVENCIJA	%
toll	13	0,085	Papa	8	0,052
tolle	3	0,020	paps	1	0,007
tollen	1	0,007	okay	3	0,020
shoppst	1	0,007	Bio	1	0,007
jobben	1	0,007	ausgehen	2	0,013
jobbt	1	0,007	scheußlich	2	0,013
Quatsch	4	0,026	scheußliche	1	0,007
cool	13	0,085	scheußlichen	1	0,007
uncool	1	0,007	Profi	1	0,007
super	10	0,065	Profis	1	0,007
fix	1	0,007	Riesengewitter	2	0,013
fertig	1	0,007	Reggae	6	0,039
k.o.	3	0,020	Reggae-Fans	1	0,007

krass	1	0,007	Markenklamotten	1	0,007
Clubs	3	0,020	Mathehausaufgabe	2	0,013
...	...	...	...	...	...
Ukupno %					1,934

Tablica 6. Primjer funkciolekata u udžbeniku *Logisch! A 2.2. neu*

FUNKCIOLEKTI		
RIJEČ	FREKVENCIJA	%
Dingsda-Spiel	2	0,013
Veränderungsspiel	1	0,013
Grammatikkasten	1	0,007
Schlüsselkinder	4	0,026
Elfchen	1	0,007
Roboter	4	0,026
Traumzimmer	5	0,033
Traumberuf	2	0,013
Snowboard	1	0,007
Fertigkeitstraining	2	0,013
...	...	...
Ukupno %		1,211

Tablica 7. Primjer mediolekata u udžbeniku *Logisch! A 2.2. neu*

MEDIOLEKTI					
RIJEČ	FREKVENCIJA	%	RIJEČ	FREKVENCIJA	%
Computer	8	0,052	CDs	3	0,020
Computerspiel	1	0,007	CD-Player	3	0,020
Computervirus	1	0,007	E-Mail	11	0,072
Handy	29	0,189	Mail	4	0,026
Smartphone	2	0,013	E-Mail- Adresse	2	0,013
Nintendo	8	0,052	chatten	3	0,020
Tastatur	4	0,026	Chatrooms	1	0,007

Tablet	8	0,052	surfen	2	0,013
CD	4	0,026	Internet	24	0,156
online	6	0,039	Internetzeit	1	0,007
Medien	10	0,065	E-Mail-Partner	2	0,013
iTunes-Karte	1	0,007	E-Mail-Partnerin	2	0,013
	8	0,052	E-Mail-Freunde	1	0,007
	1	0,007	Flatscreen	1	0,007
	1	0,007	Receiver	2	0,013
SMS	1	0,007	Speicher	1	0,007
...	...	...	...	...	...
Ukupno %					2,370

Tablica 8. Primjer regiolekata u udžbeniku *Logisch! A 2.2. neu*

REGIOLEKTI					
RIJEČ	FREKVENCIJA	%	RIJEČ	FREKVENCIJA	%
Siehste	2	0,013	Kölle	1	0,007
KaDeWe	2	0,013	nu	1	0,007
Dachl	2	0,013	Bliemschn	1	0,007
Wegl	1	0,007	Christstollen	1	0,007
Häusl	1	0,007	träffe	1	0,007
Griaß	2	0,013	us	1	0,007
Pfiat	1	0,007	Gallen	4	0,026
di	3	0,020	Galler	4	0,026
Halve	1	0,007	Biberli	1	0,007
Haan	1	0,007	Lebkuchen	1	0,007
Firma	1	0,007	stonn	1	0,007
mir	1	0,007	zo	1	0,007
...	...	...	...	...	...
Ukupno %					0,456

Analizom zastupljenosti varijeteta udžbenika *Logisch! A 2.2. neu* utvrdilo se da se u udžbeniku za sedmi razred pojavljuju svi varijeteti; sociolekti, funkciolekti, mediolekti i regiolekti. Takav slučaj bio je i u istraživanju kojega su provele Sobo i Filipan-Žignić (2018), no ono što se u tadašnjem istraživanju razlikuje svakako jest manja zastupljenost svih navedenih varijeteta. Ondašnje istraživanje pokazalo je ukupnu zastupljenost svih jezičnih varijeteta od 1,289 %, dok je novo istraživanje dalo rezultat od 5,971 % zastupljenosti varijeteta u cijelome udžbeniku.

Navedene autorice tada su istraživale udžbenik naziva *Applaus! 7*, izdavača *Profil*, dok se u ovome istraživanju analizirao udžbenik *Logisch! A2.2. neu*. Izdavač *Profil Klett* je u razdoblju od prethodnoga istraživanja do ovoga istraživanja provedenoga u svrhu diplomskoga rada prestao izdavati *Applaus! 7* te je uveo udžbenik novoga naziva, no on je i dalje namijenjen učenicima sedmoga razreda koji njemački uče kao prvi strani jezik tako da dobiveni rezultati istraživanja mogu biti komparirani, bez obzira na drugačije nazive udžbenika istoga izdavača.

U idućoj će tablici biti prikazani postotni udjeli svih varijeteta u oba istraživana udžbenika za sedmi razred osnovne škole. Nakon toga će svaki varijetet iz novoga udžbenika analiziranoga u ovome istraživanju biti opisan zasebno.

Tablica 9. Usporedba rezultata istraživanja udžbenika *Applaus! 7* i *Logisch! A 2.2. neu*

Varijeteti	<i>Applaus! 7</i>	<i>Logisch! A 2.2. neu</i>
Sociolekt	0,260	1,934
Funkciolekt	0,659	1,211
Mediolekt	0,318	2,370
Regiolekt	0,052	0,456
Ukupno %	1,289	5,971

7.3.1.a. Sociolekti u udžbeniku *Logisch! A 2.2. neu*

Ukupna zastupljenost sociolekata u udžbeniku *Logisch! A 2.2. neu* iznosi 1,934 %. Među najčešće rabljenim primjerima su riječi: *toll*, *cool*, *super*, *Quatsch*, *Papa*, *Reggae*, *k.o.*, *okay* i druge. Ovdje je prvenstveno riječ o jeziku mladih, kojima je udžbenik u krajnjemu slučaju i namijenjen. U istraživanju Sobo i Filipan-Žignić (2018) sociolekata je bilo 0,260 %, dakle 1,674 % manje nego u novome udžbeniku. Iako naoko malen pomak, ovakvo poboljšanje

zastupljenosti sociolekata pohvalno je, imajući u vidu loše stanje korištenja jezičnih varijeteta općenito u nastavi, ali i u komunikaciji na stranome jeziku te nedostatka jezika mladih u udžbenicima.

7.3.1.b. Funkciolekti u udžbeniku Logisch! A 2.2. neu

Funkciolekata u novome udžbeniku ima 1,211 %; samo 0,552 % više nego u istraživanju iz 2018. godine. Najzastupljenije pojavnice kod funkciolekata su riječi: *Traumzimmer*, *Roboter*, *Schlüsselkinder*, *Dingsda-Spiel* itd. U ovome se istraživanju također nalaze među slabije zastupljenim varijetetima.

7.3.1.c. Mediolekti u udžbeniku Logisch! A 2.2. neu

Upravo je kod mediolekata vidljiv najveći skok u odnosu na prethodno istraživanje. U udžbeniku analiziranom 2018. godine mediolekti su zauzimali samo 0,318 %, dok sada vode uvjerljivo dominantnom pozicijom od čak 2,370 %. Razlog tomu zasigurno leži u činjenici da današnji učenici u svom svakodnevnom životu, ali i nastavi sve više koriste medije, posebice one digitalne. Najzastupljenije pojavnice kod mediolekata tako su, primjerice, riječi *Handy* (pojavljuje se 29 puta), *Internet* (pojavnost od 24 puta) i *E-Mail* te njihove složenice, a koje su ujedno i najčešće korištene riječi među svim varijetetima istraživanoga udžbenika općenito. Slijede ih *Computer*, *Tablet*, *Nintendo* i ostale. Zanimljivo je i pojavljivanje emotikona od čak 8 puta. Emotikone učenici često koriste u pisanoj komunikaciji na društvenim mrežama, a kako autori i izdavači nastoje biti ukorak s modernim dobom, tako se potaknuo i razvoj udžbenika, što se očituje mediolektom kao najzastupljenijim varijetetom u udžbeniku *Logisch! A 2.2. neu*.

7.3.1.d. Regiolekti u udžbeniku Logisch! A 2.2. neu

Regiolekti čine najslabije zastupljen varijetet u oba istraživanja. Ovo istraživanje dalo je rezultat od samo 0,456 % zastupljenost regiolekata. U prošleme istraživanju, rezultati su bili također poražavajući, a iznosili su 0,052 %. Razlog tomu autorice Sobo i Filipan-Žignić (2018) vide u stavovima učitelja da nije realno očekivati usvajanje regiolekata, odnosno dijalekata pa se u svome poučavanju strogo drže standardnoga varijeteta. Također, učitelji njemačkoga jezika tijekom studija nisu dovoljno upoznati s regiolektima te smatraju da ih stoga nije ni važno poučavati. Regiolekti, nažalost, godinama drže trend najniže rangiranih na ljestvici varijeteta. Prostora za napredak svakako ima, posebice jer ubrzani proces europske

integracije omogućuje češće kontakte s izvornim govornicima i njihovim bogatstvom regionalnih varijeteta.

7.3.2. Rezultati istraživanja udžbenika za osmi razred (*Gut gemacht! 8*)

Neke pojavnice jezičnih varijeteta koji se javljaju u analiziranom udžbeniku za 8. razred bit će prikazane u tablicama niže. Tablice sadržavaju primjere jezičnih varijeteta koji se u navedenom udžbeniku pretežito često pojavljuju jer zbog prostorne ograničenosti nije moguće prikazati sve popisane riječi.

Tablica 10. Primjer sociolekata u udžbeniku *Gut gemacht! 8*

SOCIOLEKTI					
RIJEČ	FREKVENCIJA	%	RIJEČ	FREKVENCIJA	%
Clique	14	0,045	okay	3	0,010
tolle	6	0,019	shoppen	6	0,019
cool	9	0,029	jobben	2	0,006
super	9	0,029	joggen	4	0,013
mega	4	0,013	Rad	10	0,032
Check!	3	0,010	Taschengeld	5	0,016
Ticket	3	0,010	ausgehen	5	0,016
mal	8	0,026	Hoodie	3	0,010
top	8	0,026	Mama	3	0,010
flop	4	0,013	Papa	2	0,006
perfekt	3	0,010	Radfahren	5	0,016
Tipp	8	0,026	doof	2	0,006
...	...	...	...	...	...
Ukupno %					0,997

Tablica 11. Primjer funkciolekata u udžbeniku *Gut gemacht! 8*

FUNKCIOLEKTI					
RIJEČ	FREKVENCIJA	%	RIJEČ	FREKVENCIJA	%
Traumberuf	12	0,038	Öko-AG	3	0,010
Bioladen	9	0,029	Guten-Appetit-AG	2	0,006

Mind-Map	6	0,019	Länderbuchstaben	2	0,006
Plus-Infos	6	0,019	schwadronieren	1	0,003
Steckbrief	2	0,006	Bühnekunst	1	0,003
Wortigel	1	0,003	Nobelpreisträger	2	0,006
Wortwolke	2	0,006	Brettspiele	16	0,051
Energie	10	0,032	Gesellschaftspiele	7	0,022
Einwegbecher	6	0,019	Amtssprachen	8	0,026
Kleingruppen	9	0,029	Weltfahrradtag	5	0,016
Umweltprobleme	10	0,032	Frauenwahlrecht	6	0,019
...	...	...	...	...	...
Ukupno %					2,946

Tablica 12. Primjer mediolekata u udžbeniku *Gut gemacht!* 8

MEDIOLEKTI					
RIJEČ	FREKVENCIJA	%	RIJEČ	FREKVENCIJA	%
Medien	18	0,058	WLAN	4	0,013
Internet	25	0,080	Smartphone	11	0,035
Fotos	11	0,035	Nachrichten	9	0,029
Video	15	0,048	chatten	4	0,013
veröffentlichen	6	0,019	online	19	0,061
E-Mail	4	0,013	Online-Einkauf	5	0,016
Schulwebseite	5	0,016	Profil	11	0,035
Computer	25	0,080	Instagram-Profil	1	0,003
Computerspiele	7	0,022		18	0,058
Handy	8	0,089	Apps	15	0,048
handysüchtig	5	0,016	Podcast	4	0,013
...	...	...	...	...	...
Ukupno %					2,179

Tablica 13. Primjeri regiolekata u udžbeniku *Gut gemacht! 8*

REGIOLEKTI					
RIJEČ	FREKVENCIJA	%	RIJEČ	FREKVENCIJA	%
Christkindlmarkt	4	0,013	radeln	2	0,006
Adventzeit	1	0,003	Raclette	3	0,010
Firma	1	0,003	Gulasch	2	0,006
Kasten	15	0,048	Kaiserschmarrn	2	0,006
DACHL	5	0,016	Burgenlandkroatisch	1	0,003
DACHL-Länder	7	0,022	Nedersaksisch	1	0,003
Hoi	1	0,003	Limburgs	1	0,003
Moien	1	0,003	Dialekte	5	0,016
Salut	1	0,003	Murinsel	6	0,019
Servus	1	0,003	Schweizer	4	0,013
Hallo	4	0,013	Bundesländer	2	0,006
...	...	...	...	...	...
Ukupno %					1,144

Analiza zastupljenosti varijeteta u udžbeniku *Gut gemacht! 8* pokazala je da udžbenik, uz standard, sadrži sve već promatrane varijetete: sociolekte, funkciolekte, mediolekte i regiolekte. Ovo, novo istraživanje ukazuje na porast zastupljenosti svih varijeteta u odnosu na istraživanje Sobo i Filipan-Žignić (2018). Iako naizgled maleni pomaci, prvi su i važan korak ka kvalitetnijem poučavanju i učenju njemačkoga jezika, uzimajući u obzir njegovu raslojenost.

Ondašnje istraživanje pokazalo je ukupnu zastupljenost svih jezičnih varijeteta od 0,733 %, dok je novo istraživanje dalo rezultat od 7,266 % zastupljenosti varijeteta u cijelome udžbeniku. Vidljivi skok unutar pet godina proteklih između dva istraživanja ukazuje na to da autori i izdavači udžbenika pokušavaju pratiti promjene u jeziku i društvu te ih uvrstiti u udžbenike i približiti mladima.

Sobo i Filipan-Žignić (2018) su istraživale udžbenik naziva *Hurra! Deutsch! 8*, izdavača *Školska knjiga*, dok se u ovome istraživanju analizirao udžbenik *Gut gemacht! 8*, također od *Školske knjige*. Izdavač je u razdoblju od prethodnoga istraživanja do sadašnjega prestao

izdavati *Hurra! Deutsch! 8*, te je uveo udžbenik novoga naziva, no on je i dalje namijenjen učenicima osmoga razreda koji njemački uče kao prvi strani jezik tako da dobiveni rezultati istraživanja mogu biti komparirani, bez obzira na drugačije nazive.

U idućoj će tablici biti prikazani postotni udjeli svih varijeteta u oba istraživana udžbenika za osmi razred osnovne škole. Nakon toga će svaki varijetet iz novoga udžbenika analiziranoga u ovome istraživanju biti opisan zasebno.

Tablica 14. Usporedba rezultata istraživanja udžbenika *Hurra! Deutsch! 8* i *Gut gemacht! 8*

Varijeteti	<i>Hurra! Deutsch! 8</i>	<i>Gut gemacht! 8</i>
Sociolekt	0,043	0,997
Funkciolekt	0,573	2,946
Mediolekt	0,092	2,179
Regiolekt	0,025	1,144
Ukupno %	0,733	7,266

7.3.2.a. Sociolekti u udžbeniku *Gut gemacht! 8*

Ukupna zastupljenost sociolekata u udžbeniku *Gut gemacht! 8* iznosi 0,997 %, što je podosta niska zastupljenost, uzevši u obzir sveukupan broj riječi koje su se analizirale (31294 riječi). Najčešće rabljeni sociolekti su: *Clique, Rad, tolle, cool, super, top, ausgehen* itd.

Uspoređujući rezultate ovoga istraživanja s onime koje su provele Sobo i Filipan-Žignić (2018), sociolekata je sada 0,954 % više. Povećanje zastupljenosti sociolekata, dakle, postoji, no kako je udžbenik namijenjen mladima, veliki bi značaj imalo daljnje uvrštavanje što većega broja riječi kojima se oni u svakodnevnoj komunikaciji koriste.

7.3.2.b. Funkciolekti u udžbeniku *Gut gemacht! 8*

Funkciolekata u novome udžbeniku ima 2,946 %. Oni su ujedno najzastupljeniji varijetet u *Gut gemacht! 8*. Istraživanje iz 2018. godine pokazalo je zastupljenost funkciolekata od samo 0,573 %, tako da novo dobiveni rezultati ukazuju na pozitivan rast od 2,373 % unutar pet godina proteklih između dva istraživanja.

Najzastupljenije pojavnice kod funkciolekata su riječi: *Traumberuf, Bioladen, Energie, Kleingruppen, Mind-Map, Frauenwahlrecht, Plus-Infos* i brojne druge. Analizirani udžbenik obiluje funkciolektima u gotovo svakoj nastavnoj cjelini.

7.3.2.c. Mediolekti u udžbeniku *Gut gemacht!* 8

Po svojoj zastupljenosti od 2,179 %, mediolekti stoje uz bok funkciolektima. Usporede li se dobiveni rezultati s onima iz istraživanja Sobo i Filipan-Žignić (2018), koje je pokazalo zastupljenost mediolekata od 0,092 %, ponovno je vidljiv pozitivan trend povećanja broja pojavnica određenog varijeteta u udžbeničkim tekstovima. Riječ je o skoku od 2,087 %, što je i očekivano, jer je svakodnevica učenika, ali i populacije općenito sve više podložna utjecaju raznih medija, što se naposljetku ogledava i u pisanju udžbenika.

Najzastupljeniji mediolekti su: *Handy*, koji se u udžbeniku pojavljuje čak 28 puta; zatim *Computer, Internet, Apps, Video, Medien, online, Netzwerke, Smartphone* i drugi. I u ovome se udžbeniku, kao i u onome za 7. godinu učenja pojavljuju emotikoni, od kojih je najzastupljeniji (čak 18 puta).

7.3.2.d. Regiolekti u udžbeniku *Gut gemacht!* 8

Regiolekti ovoga puta ne čine najslabije zastupljen varijetet, što je do sada bio slučaj. Ovo je istraživanje polučilo rezultat od 1,144 % zastupljenosti regiolekata. Pojavnica regiolekata sada je 1,119 % više u odnosu na istraživanje iz 2018. godine, kada je regiolekata bilo samo 0,025 %. Prvi je to put nakon dugog niza godina da dolazi do tendencije povećanja broja regiolekata, iako prostora za poboljšanje još uvijek ima. Učenike svakako valja upoznati sa što većim brojem regionalnih i dijalektalnih varijanti, kako bi osvijestili jezičnu stvarnost njemačkog govornog područja.

8. ZAKLJUČAK

U ovome diplomskome radu bili su istraživani jezični varijeteti, odnosno njihova zastupljenost u udžbenicima za sedmi i osmi razred za učenje njemačkoga jezika kao prvoga stranoga jezika. Cilj samoga istraživanja bio je analizirati nove udžbenike već proučenih izdavača te usporedbom rezultata s onima dobivenim u istraživanju Sobo i Filipan-Žignić (2018) uvidjeti sadrže li udžbenici temelj za postizanje viših komunikacijskih kompetencija

učenika koji uče njemački jezik u osnovnoj školi, pri čemu se pošlo od hipoteze da su u novim udžbenicima koji su trenutno u uporabi jezični varijeteti zastupljeniji u većem postotku.

Udžbeničkom se analizom htjelo utvrditi koliki postotak sociolekti, funkciolekti, mediolekti i regiolekti čine naspram standarda jer je od iznimne važnosti u nastavi koristiti što veći broj varijeteta i učenicima približiti jezičnu stvarnost njemačkoga jezika, tj. osvijestiti postojanje raslojenosti jezika.

Čest je slučaj da učitelji njemačkoga jezika u nastavi koriste isključivo standard, polazeći pritom od činjenice da je on nadregionalni varijetet korišten u službenim institucijama i smatran mjerilom ispravnoga govora. No, ako se učenike želi osposobiti za svakodnevnu komunikaciju s izvornim govornicima, potrebno ih je senzibilizirati za postojanje različitih varijeteta. Važno je da udžbenici sadržavaju što više sociolekata, odnosno jezika mladih jer su njima i namijenjeni. Učenici tijekom svoga obrazovanja ne moraju izričito naučiti i usvojiti sve varijetete, ali ih s njima treba upoznati i približiti im što veći broj primjera.

Udžbenik i dalje slovi kao osnovni nastavni medij, no unatoč tomu, vidljiv je nesrazmjer između jezika udžbenika i jezika realne svakidašnje komunikacije. Stoga je od iznimne važnosti jezik udžbenika prilagoditi promjenama suvremenoga društva, odnosno pratiti suvremene promjene u jeziku te ih uvrstiti u udžbeničke tekstove.

Novi udžbenici: *Logisch! A 2.2. neu* i *Gut gemacht! 8* analizirali su se pomoću mobilne aplikacije *Text Scanner OCR*. Njome su se digitalna izdanja udžbenika skenirala i pretvarala u tekst, koji je, nakon detaljnoga pregleda i eliminiranja nepotrebnih sadržaja (tekstova na hrvatskome jeziku, popisa sadržaja, rječnika i sl.) prebačen u računalni program *Microsoft Office Word 2016*, u kojemu se analiza nastavila putem računala. Funkcijom tražilice u *Wordu* izvlačili su se podaci o učestalosti pojavljivanja određenih varijeteta, a prebacivanjem i obradom u programu *Excel* dobio se uvid u njihov postotni udjel s obzirom na sveukupan broj riječi promatranoga udžbenika.

Dobiveni su se rezultati usporedili s rezultatima istraživanja kojega su provele Sobo i Filipan-Žignić (2018), pri čemu je vidljivo kako je u oba udžbenika napisana prema novome Kurikulumu za nastavni predmet Njemački jezik došlo do porasta zastupljenosti svih navedenih varijeteta, čime je polazna hipoteza potvrđena. U tada istraživanome udžbeniku za sedmi razred (sedmu godinu učenja) naziva *Applaus! 7*, izdavačke kuće *Profil*, uočena je zastupljenost svih varijeteta (osim standarda) u udjelu od 1,289 %. Taj je udžbenik sadržavao

najviše funkciolekata; 0,659 %, a najmanje regiolekata; 0,052 %. Udžbenik istoga izdavača i namjene, ali drugoga naziva – *Logisch! A 2.2. neu* sadrži ukupno 5,971 % varijeteta. U njemu je zastupljeno najviše mediolekata (2,370 %) te, ponovno, najmanje regiolekata (samo 0,456 %). Vidljivo je da novi udžbenik analiziran za potrebe ovoga rada sadrži 4,682 % više varijeteta nego udžbenik analiziran 2018. godine, što je svakako pohvalno, no i dalje daleko od idealnoga.

Sljedeća je bila usporedba udžbenika za osmi razred, odnosno osmu godinu učenja. Sobo i Filipan-Žignić (2018) istraživale su udžbenik *Hurra! Deutsch! 8*, izdavačke kuće *Školska knjiga* te došle do rezultata od samo 0,733 % zastupljenosti varijeteta. U tome je udžbeniku uočeno najviše funkciolekata (0,573 %), dok je regiolekata (0,025 %) bilo najmanje. Sadašnje istraživanje pokazuje značajan skok u zastupljenosti varijeteta pa tako novi udžbenik *Gut gemacht! 8*, iste izdavačke kuće, sadrži ukupno 7,266 % jezičnih varijeteta. Funkciolekti i dalje zauzimaju prvo mjesto (2,946 %), a iznenađujuće je da ovoga puta regiolekti nisu najslabije zastupljeni varijetet, već je ta pozicija pripala sociolektima (0,997 %). Malen udio sociolekata čini kontradikciju namjeni udžbenika mladim naraštajima. Može se reći da su svi ostali varijeteti u novome udžbeniku dobro raspoređeni.

Konačno, treba napomenuti da, iako porast zastupljenosti varijeteta u novim udžbenicima za sedmi i osmi razred postoji, i dalje valja ustrajati na uvrštavanju što većega broja sociolekata, funkciolekata, mediolekata i regiolekata u tekstove. U idućim serijama udžbenika bilo bi dobro i poželjno učenicima ponuditi još više jezičnih varijeteta kako bi im se omogućilo što kvalitetnije postizanje komunikacijske kompetencije. Ako zastupljenost varijeteta ostane relativno niska, učitelji bi mogli nastaviti iskazivati nezadovoljstvo razinom komunikacijske kompetencije učenika, dok bi se učenici čak i nakon dugo godina učenja njemačkoga jezika u školi mogli ustručavati komunicirati na stranome jeziku, posebice s izvornim govornicima. U današnjemu društvu pod utjecajem procesa europske integracije, kao i globalizacije, to se svakako nastoji izbjeći jer su sve češći kontakti s različitim jezičnim skupinama neizbježni.

LITERATURA

Ammon, U. (1995). *Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz: das Problem der nationalen Varietäten*. Berlin, New York: De Gruyter.

Ammon, U. (1997). *Nationale Varietäten des Deutschen*. Heidelberg: Julius Groos (Studienbibliographien Sprachwissenschaft 19).

Ammon, U. (2005a). Standard und Variation. Norm, Autorität, Legitimation. U: L. M. Eichinger, W. Kallmeyer (Ur.). *Standardvariation. Wie viel Variation verträgt die deutsche Sprache?* Jahrbuch des IDS 2004. (str. 28-40). Berlin, New York: De Gruyter.

Ammon, U., Bickel, H., Ebner, J. (et al.) (2004). *Variantenwörterbuch des Deutschen. Die Standardsprache in Österreich, der Schweiz und Deutschland sowie in Liechtenstein, Luxemburg, Ostbelgien und Südtirol*. Berlin, New York: De Gruyter.

Bagarić, V. (2007). Razina komunikacijske kompetencije učenika engleskoga i njemačkoga jezika u pisanju i govorenju. *Metodika*, 8 (1), str. 221-238.

Bijelić, A. (2009). Razgovorni sti. *Hrvatistika*, 3 (3), str. 57-66.

Borod, I. F. (2014). Nationale Varietäten des Deutschen. *Bilten Inovativnog euroazijskog sveučilišta*, 2, str. 121-124.

Clyne, M. (ur.) (1992). *Pluricentric Languages. Differing Norms in Different Nations*. Berlin, New York: De Gruyter.

Clyne, M. (1995). *The German Language in a changing Europe*. Cambridge: University Press. Pristupljeno: 19.4.2023.

https://issuu.com/vladshoo/docs/_michael_clyne_the_german_language

Crystal, D. (2011). *Internet Linguistics. A Student Guide*. London, New York: Routledge.

Dengler, S., Fleeer, S., Rusch, P., Schurig, C. (2020). *Logisch! A 2.2. neu.. Udžbenik za njemački jezik, 7. razred osnovne škole, 7. godina učenja*. Stuttgart: Ernst Klett Sprachen GmbH.

Dittmar, N. (1997). *Grundlagen der Sociolinguistik: Ein Arbeitsbuch mit Aufgaben. Konzepte der Sprach- und Literaturwissenschaft*. Tübingen: Niemeyer.

Durrell, M. (2004a). Variation im Deutschen aus der Sicht von Deutsch als Fremdsprache. *Der Deutschunterricht*, 56 (1), str. 69-77.

Dürscheid, C. (2010). E-Mail: eine neue Kommunikationsform? U: S. Moraldo (Ur.). *Internet.kom. Neue Sprach- und Kommunikationsformen im World Wide Web* (str. 39-71). Rim: Aracne Editrice.

Ethnologue: Jezici svijeta (n. d.). Pristupljeno: 23.6.2023. <https://www.ethnologue.com/>

Europska komisija: Europski dan jezika (n. d.). Pristupljeno: 23.6.2023. <https://edl.ecml.at/Facts/LanguageFacts/tabid/1859/language/Default.aspx>

Filipan-Žignić, B. (2007). Virtualni identiteti u online-komunikaciji i njihova jezična realizacija. U: J. Granić (Ur.). *Jezik i identiteti*. Zagreb, Split: HDPL.

Filipan-Žignić, B., Sobo, K. (2012). Sprache auf dem deutschen und kroatischen Twitter. *Language in different Contexts/ Research papers 2012*. U: Račiene, E. (Ur.). *Edukologija. Kalba in kontekstai*, 1 (str. 133-142). Vilnius: Lithuanian University of Educational Sciences, Faculty of Philologie.

Filipan-Žignić, B. (2012). *O jeziku novih medija. Kvare li novi mediji suvremeni jezik?* Split: Matica hrvatska.

Filipan-Žignić, B., Legac, V., Pahić, T., Sobo, K. (2015). New Literacy of Young People Caused by the Use of New Media. *Procedia-Social and Behavioral Journal*, 1 (192C), str. 179-186.

Gehrmann, Z., Petravić, A., Schroen, M., Tomljenović-Biškupić, Lj. (2002). Zagrebačka rezolucija o višejezičnosti (Zagreber Resolution zur Mehrsprachigkeit). *Metodika*, 3, str. 223-224.

Gross, H. (1998). *Einführung in die germanistische Linguistik. 3. Überarbeitete und erw. Aufl. neu bearbeitet von Klaus Fischer*. München: Iudicium.

Herder, J. G. (1772). *Abhandlung über den Ursprung der Sprache*. Stuttgart: Reclam 1966.

Hoffmann, L. (1985). *Kommunikationsmittel Fachsprache*. Narr, Tübingen.

Hoffmann, M. (2007). *Funktionale Varietäten des Deutschen – kurz gefasst*. Potsdam: Universitätsverlag.

Horvatić Čajko, I. (2009). Stranojezična znanja i višejezična kompetencija nakon srednjoškolskog obrazovanja. *Metodika*, 10/1, str. 97-111.

Hymes, D. (1972). On communicative competence. U: J. B. Pride/ J. Holmes (Ur.) *Sociolinguistics* (str. 269-293). Harmondsworth: Penguin Books.

Hymes, D. (1974). *Foundations in sociolinguistics: An ethnographic approach*. Philadelphia. University of Pennsylvania Press.

Hymes, D. (1984). *Vers la compétence de communication*. Paris: Hatier.

Jelaska, Z. (2005). Jezik, komunikacija i sposobnosti: nazivi i bliskoznačnice. *Jezik*, 52, (4), str. 128-138.

Kapović, M. (2006). Dijalekti, standard i sociolingvistički aktivizam. U: J. Granić (Ur.) *Jezik i mediji – jedan jezik: više svjetova. Zbornik Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku*, HDPL (str. 375-383). Zagreb, Split.

Krümm, H. J. (2003). *Sprachenvielfalt: Babylonische Sprachverwirrung oder Mehrsprachigkeit als Chance?* Innsbruck: Studien Verlag.

KTW Apps (2016). *Text Scanner (OCR): Scan Text*. Mobilna aplikacija za pretvaranje slike u tekstualni zapis.

<https://play.google.com/store/apps/details?id=com.peace.TextScanner&hl=en&gl=US>

Löffler, H. (2003). *Dialektologie. Eine Einführung*. Tübingen: Gunter Narr.

Löffler, H. (2005). *Germanistische Soziolinguistik*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.

Lüdi, G., Seelmann, K., Sitter-Liver, B. (2008). *Sprachenvielfalt und Kulturfrieden: Sprachminderheit – Einsprachigkeit – Mehrsprachigkeit: Probleme und Chancen sprachlicher Vielfalt*. Fribourg, Stuttgart: Academic Press, Kohlhammer.

Maier, W. (1991). *Fremdsprachen in der Grundschule: Eine Einführung in ihre Didaktik und Methodik*. Berlin, München: Langenscheidt.

Matasović, R. (2005). *Jezična raznolikost svijeta: Podrijetlo, razvitak, izgledi*. Zagreb: Algoritam.

Mićanović, K. (2006a). Jezik kao prostor varijeteta. U: K. Bagić (Ur.) *Raslojavanje jezika i književnosti: zbornik radova 34. seminara Zagrebačke slavističke škole* (str. 11-22). Zagreb: FF press.

Mićanović, K. (2006b). Mjesto standardologije u jezikoslovnoj kroatistici. U: M. Samardžija, I. Pranjković (Ur.) *Hrvatski jezik u XX. Stoljeću: zbornik* (str. 559-585). Zagreb: Matica hrvatska.

Ministarstvo znanosti i obrazovanja [MZO]. (2017). Nacionalni kurikulum za osnovnoškolski odgoj i obrazovanje. Pristupljeno 10.5.2023.
<https://mzo.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Obrazovanje/NacionalniKurikulum/NacionalniKurikulumi//Nacionalni%20kurikulum%20za%20osnovno%C5%A1kolski%20odgoj%20i%20obrazovanje.pdf>

Ministarstvo znanosti i obrazovanja [MZO]. (2019). Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Njemački jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj (NN 7/2019). https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_141.html

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa [MZOŠ]. (2011). Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje. Zagreb: PRINTERA GRUPA. Pristupljeno 10.5.2023.

http://mzos.hr/datoteke/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf

Muhr, R. (2000). *Österreichisches Sprachdiplom Deutsch. Lernzielkataloge zu Basisformulierungen, Lexik-Sprechhandlungen, Höflichkeitskonventionen, Diskurs und Diskursstrukturen, Deutsch als plurizentrische Sprache*. Wien: Öbv & Hpt.

Pavličević-Franić, D. (2005). *Komunikacijom do gramatike: Razvoj komunikacijske kompetencije u ranom razdoblju usvajanja jezika*. Zagreb: Alfa.

Petrović, E. (1988). *Teorija nastave stranih jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

Ransmayer, J. (2005). *Das österreichische Deutsch und sein Status an Auslandsuniversitäten. Eine empirische Untersuchung an Germanistikinstitutionen in Frankreich, Großbritannien, Tschechien und Ungarn*. Dissertation: Universität Wien.

Russ, C. (1992). Variation im Deutschen: Die Perspektive der Auslandsgermanistik. *Der Deutschunterricht*, 6, str. 5.

Sobo, K., Filipan-Žignić, B. (2018). *Varijeteti u udžbenicima i nastavi stranih jezika na primjeru njemačkoga jezika: Iz znanosti u praksu*. Zagreb: Učiteljski fakultet.

Spiekermann, H. (2007). Standardsprache im DaF-Unterricht: Normstandard – nationale Standardvarietäten – regionale Standardvarietäten. *Linguistik online*, 32 (3). Pristupljeno: 13.7.2023. <https://bop.unibe.ch/linguistik-online/article/view/541>

Troha, J., Valjak Ilić, I. (2021). *Gut gemacht! 8. Radni udžbenik njemačkog jezika u osmom razredu osnovne škole, 8. godina učenja*. Zagreb: Školska knjiga.

Velički, D. (2007). Nova višejezičnost i učenje stranih jezika kao dio jezične politike. *Metodički ogledi*, 14 (1), str. 93-103.

Velički, D., Velički, V. (2021). *Govorite li austrijski njemački? O njemačkom jeziku u Austriji s rječnikom*. Zagreb: KNJIGRA.

Vijeće Europe (2001). *Zajednički europski referentni okvir za jezike: učenje, poučavanje, vrednovanje*. Strasburug: Cambridge University Press. Pristupljeno: 27.6.2023. <https://rm.coe.int/1680459f97>

PRILOZI

Slika 1. Sastavnice jezične sposobnosti	4
Slika 2. Komunikacijski model prema Grossu (1998, str. 25)	16
Slika 3. Razlike u gramatičkom rodu (s istim značenjem), Velički, Velički, 2021, str. 50	23
Slika 4. Razlike u značenju – austrijski njemački/općenjemački, Velički, Velički, 2021, str. 56	24
Slika 5. Razlike u značenju – austrijski njemački/općenjemački, Velički, Velički, 2021, str. 58	25
Slika 6. Model varijeteta prema Löffleru (2005, str. 79)	27
Slika 7. Model varijeteta prema Hoffmannu (2007, str. 6)	29
Slika 8. Komunikativni opseg standardnog jezika i dijalekata (1978, (1994), str. 132)	38
Slika 9. Udžbenik Logisch! A 2.2. neu, Profil Klett	48
Slika 10. Udžbenik Logisch! A 2.2. neu, str. 42, Profil Klett; skeniran pomoću aplikacije Text Scanner OCR.....	48
Slika 11. Udžbenik Logisch! A 2.2. neu, str. 43, Profil Klett; skeniran pomoću aplikacije Text Scanner OCR.....	49
Slika 12. Primjer pretraživanja varijeteta funkcijom tražilice u programu Microsoft Office Word 2016.....	49
Tablica 1. Tronacionalni paralelni oblici	21
Tablica 2. Dvonacionalni paralelni oblici	21
Tablica 3. Predmetne specifičnosti kao lažni paralelni oblici	21
Tablica 4. Specifičnosti jezične uporabe	22
Tablica 5. Primjer sociolekata u udžbeniku <i>Logisch! A 2.2. neu</i>	50
Tablica 6. Primjer funkciolekata u udžbeniku <i>Logisch! A 2.2. neu</i>	51
Tablica 7. Primjer mediolekata u udžbeniku <i>Logisch! A 2.2. neu</i>	51
Tablica 8. Primjer regiolekata u udžbeniku <i>Logisch! A 2.2. neu</i>	52
Tablica 9. Usporedba rezultata istraživanja udžbenika <i>Applaus! 7</i> i <i>Logisch! A 2.2. neu</i>	53
Tablica 10. Primjer sociolekata u udžbeniku <i>Gut gemacht! 8</i>	55
Tablica 11. Primjer funkciolekata u udžbeniku <i>Gut gemacht! 8</i>	55

Tablica 12. Primjer mediolekata u udžbeniku <i>Gut gemacht! 8</i>	56
Tablica 13. Primjeri regiolekata u udžbeniku <i>Gut gemacht! 8</i>	57
Tablica 14. Usporedba rezultata istraživanja udžbenika <i>Hurra! Deutsch! 8</i> i <i>Gut gemacht! 8</i>	58